

74.261.8 (Кар)

Б95

кар: 3443

ЧЕГЕМЛИЛАНЫ Г. А., БЫТДАЛАНЫ М. И. Д

АНА ТИЛНИ

II классда

ДЕРСЛЕРИ

МЕТОДИКА БОЛУШЛУКЪ

ЧЕРКЕССК 1987

ЧЕГЕМЛИЛАНЫ Г. А., БЫТДАЛАНЫ М. И.

ЖС. ТРОФИМОВА ЭКЗЕМПЛЯР

АНА ТИЛНИ

ДЕРСПЕРИ

II класс

МЕТОДИКА БОЛУШЛУКЪ

Биринчи чыкыгышы

Къарачай-Черкес облоно бегитгенди

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЕЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК 1987

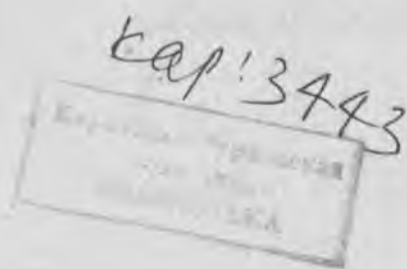
74.261.8 (кар.)
Б 95

Рецензентле: Блимзотланы И. Ш.,
Гочияланы С. А.

БАШЛАРЫ

Ал сёз	3
Тематика план	5
Дерсле	14

Б $\frac{4306010000-39}{М 159(03)-86}$ 81-87

© Ставрополь китаб басма
Къарачай-Черкес бёлюм, 1987

АЛ СЕЗ

Экинчи классда тюз джазыу бла тил ёсдюрюуден дерслени кялай бардырыгъа кереклисини юсюнден устазлагъа болушлукъ халда джазылгъанды бу китаб.

Экинчи классда ана тилден программа бла школда, юйде окъургъа да 70 сагъат бериледи. Классдан тышында (юйде) окъуу айда бир кере болады.

Тил ёсдюрюуден ишле ана тилни хар дерсинде бардырыладыла. Устазлагъа болушлукъгъа юлгю халда окъуу джылгъа тематика план бериледи. Устазла, хар классны болумуна кёре, школну окъуу базасына таяна, тематика планла саладыла. Болушлукъда окъуу джылгъа дерслени планлары бериледиле.

Экинчи классда ана тилни дерслерин окъутууда устазгъа, артыкъсыз да джангы башлагъаннга, болушлукъ этер деген умут бла джарашдырылгъанды китаб.

Устазны эсинде унутулмай туругъа керекли дагъыда бир зат барды былайда: школ реформаны излемине кёре, программала тюрленнген этгендиле; ана тилге бёлюнюучю сагъатланы саны кысхартылгъанды. Бу методика болушлукъ джангы программала бегитилгинчи джазылгъаны себебли, сагъатланы саны бла джарашдырылгъан дерслени саны бир-бирине тюгел келишиб кяалмайдыла. Аланы келишдирир ючюн, авторла, джангыдан къараб, эки дерсге джораланыб джазылгъан эки материалны бир-бирине кёшхандыла, бир дерс этгендиле. Бир-бирде уа кёшуллукукъ эки материалны, алгъынча, алайлай эки дерсге барлыкъча, кёйгъандыла. Ким билсин, мадар чыгъыб, эки дерсде бардырыча заман табылыб кяалса деген акъыл бла этилгенди алай. Амма, заман табылмаса алай этерге, устаз, кеси эки материалны бир-бирине кёшуб, бир дерсде бериб кёяр деген акъылда кёшуллукукъ дерслени бирини (ал-

да келгенни) аллында кёргюзтюлгенди къайсы дерс (къайсы материал) къошуллугъу анга. Бери, бу дерсге, къошуллукъ материалгъа, дерс деб аталмай, «къошакъ материал» деб кёргюзюлгенди.

Къайтарыб айтабыз: ол зат устазны эсинде болсун.

Дерсни планын салгъан заманда, дерсни бардыргъан кёзюуде да устазгъа тынч болур ючюн, бирге къошуб, бир дерс этиб берирге былай таб болур, деб келеди кёлюбюзге:

1. «Биз октябрёноклабыз» бла «Октябрны туу-дукълары» темаланы;
2. «Бизни ишлерибиз» бла «Октябренок»;
3. «Шохлукъ» бла «Мариям бла Ахмат»;
4. «Амма» бла «Къарт анам»;
5. Кюрт» бла «Къар джуммакъ»;
6. «Школда ёлка» бла «Буз акка»;
7. «Эринчек Байдыу» бла «Сагъыш эте турама»;
8. «Ёпкелеучю» бла «Пионер Махмут»;
9. «Керти сёз» бла «Сакъла, кесме!»;
10. «Ата джуртум» бла «Туугъан джуртубуз»;
11. «Ата джуртха» бла «Къарачай»;
12. «Совет Аскер» бла «Чекде»;
13. «Джаз келди» бла «Къанатлыла къайтдыла»;
14. «Биринчи май» бла «Май»;
15. «Аууз чыгъармаланы магъанасы» бла «Игликге—аманлыкъ».

Таурухланы да ол халда экисин бирге бере барыргъа боллукъду. Заман джетмей къалса, бир-бир таурухну юде кеслери окъуб келирча этерге боллукъду.

Алай болмай, башха таблыкъ тюшсе, устаз кесн джаратханча этерге эркинди.

ТЕМАТИКА ПЛАН

№№	Окълудукъ материал	Сагъат саны	Сёзлөк иш		Дереде окъуу керекле
			3	4	
1	2				5
1	СССР-ни Гимни. I. Школ. Тенгел.	1			Совет Союзну картасы, В. И. Ленинни портрети, Москва, Кызыл площадь.
2	Школгъа барам (назму).	4			Сурат («Биринчи сентябрь».)
3	В. И. Ленин къалай окъутганды (хапар).		Гимназия, Фахму.		Альбом, портрет, октябренокнуджулдучугу.
4	Хасан школгъа ашыгъады (юзюк).		Талпан.		Сурат («Биринчи сентябрь».)
5	Шонай бла Данай (юзюк).				
6	II. Хурметли къач келди.	5			Иллюстрацияла, энциклоп.
7	Чалкъылы джыйын.		Чынгыл Джану.		Суратла («Чегет», джаныуарла).
8	Чегетде.		Чыдамлы, Кёчкөк.		Суратла (кегет терекле).
9	Ахматчыкъ.		Ууурт.		Сурат («Къыз».)
10	Кюз артында.		Къыбла Тапхыр.		Сурат («Кълач».)
11	Къачда.		Шындык, Джууа, Та-къызык.		
11	Нартюк.		Айбат, Джибек.		Нартюк, аны джибег.
12	Экскурсия. Табигъатны сынау.				Экскурсияны юсюнден ушакъ.

1	2	3	4	5
13	III. Джаныуарла — адамны шохлары. Уммох бла Умбо-о.	4	Тар къулакъ. Чат.	Иллюстрация. (Ушакъ). Иллюстрацияла: Доммай, Теберди, Архыз. Иллюстрация. Иллюстрация. Суратла (чегет, киштик). (Ушакъ.)
14	Тауда.			
15	Сюрюючюле.			
16	Чубар тауукъчукъ.			
17	Чегетде киштик.			
18	Юйде малгъа къарагъанларындан ханарчыкъ джазыу.			
19	IV. Октябрны къууанчы. Октябргъа.	5	Рахатлыкъ. Крейсер.	Сурат (крейсер «Аврора», «Къышы къала»).
20	7 ноябрь — уллу байрам.		Демонстрация.	Ленини портрети, крейсер «Аврора».
21	Владимир Ильич Ленин.		Вождь.	Ленини сохта джыллары (портрет).
22	Ишилде Совет властха дери къалай джашагъандыла.		Мылы тартыб.	Иллюстрацияла.
23	Эллиде Совет властха дери къалай джашагъандыла.		Кёкен.	Иллюстрацияла. Нарт сёзле.

1	2	3	4	5
24	V. Октябрьёнокланы ишлери. Биз октябрьёноклабыз.	3	Адеб, намыс. Чыныгыу. Туудукъ. Рахат. Қъаруу алыб. «Қъатдыр энди белчик- ии». Знак.	Суратла, плакат («Октябрьёнокла- ны джорукълары»); Альбом (В. И. Ленин), иллюст- рацияла. «Октябрьёнокланы джорукълары»; Альбом (пионерлени юсюнден). Суратла, иллюстрацияла. (Джазарны аллы бла ушакъ).
25	Октябрны туудукълары.			
26	Бизни ишлерибиз.			
27	Октябрьёнок.			
28	Мурат юйге ашыгдаы.			
29	Октябрьёнокланы ишлерибизден хапар- чыкъ джазыу.			
30	VI. Юйдеги. Шохлукъ бла тенглик.	4		
31	Юйдеги.		Бир-бирин билб. Къол аяз.	Сурат («Юйдеги»); Иллюстрацияла, будай башла, бюртюкле.
32	Шохлукъ.		Къабакъ эшик.	Фотомонтаж («Тюрлю-тюрлю халкъланы сабийлери»); Иллюстрацияла.
33	Мариям бла Ахмат.		Аш биширгенди. Тайгъакъ.	Октябрьёнокланы джорукъларын- дан суратла. Иллюстрацияла. Эпидиаскол.
34	Амма.		Кёз нюрю. Джубанч.	
35	Қъарт анам.			

1	2	3	4	5
36	Унутма!	1	Таза джер.	Таблицала. Суратла.
37	Андан сора саудукъгъа не керекди?			Таблицала. Суратла.
38	Физкультурник.		Юлгюлю тенглегё.	Суратла. Таблицала.
39	Бетинг бла ташлерини таза тут!			Таблицала.
40	Кирсиз кызыкъ Халиматчыкъ.			Суратла.
41	Хапарчыкъ (эртденбла кесинги школгъа къалай хазырлайса).			Джазарни аллы бла ушакъ.
42	VIII. Хош келдинг, Акъмыйкъ!	5	Кёздёу	Сурат («Кыш»), графикасти-ка («Джыллы чакълары»).
43	Кыш.		Кюрт. Сокъмакъ.	Сурат («Сабийлени кышхы оюн-лары»).
44	Кюрт.		Чамлана. Самаркъау.	Иллюстрацияла.
45	Кышны кымыкълары.		Кёзю кыймагъанды.	Сурат («Сабийлени кышхы оюн-лары»).
46	Къар джуммакъ.		Хлопушка.	Сурат («Сокольникдеде ёлка»).
47	Школда ёлка.		Уллу насыб ачады.	Сурат, иллюстрация.
48	Буз акка.			(Ушакъ).
48	Эскурсия (кышхы табигъатны сынау, аны юсюнден джазыу).			

1	2	3	4	5
	IX. Иги неди, аман неди?	4		
49	Коля, онбеш капек эмда мороженое.		Тергеу.	«Октябрёнокланы джорукълары».
50	Эринчек Байдыу.		Тындыруу.	«Октябрёнокланы джорукълары».
51	Сагыш эте турама.		Ант. Хылыммылы.	Нарт сёзде. Сурагла.
52	Ёкелеучю.		Симснреб. Силкиб.	Иллюстрацияла. Эпидияскоп.
53	Пионер Махмут.		Эсин беледи.	Сурагла. (Октябрёнокланы, пионерсени джорукълары.)
54	Керти сёз.		Кезлик.	Сурагла (иллюстрация).
55	Сакъла, кесме!		Нюр.	СССР-ни Конституциясы.
	X. Совет Союз — бизни Ата джуртубуз.	6		
56	Ата джуртум.		Джамагъат. Чемер.	СССР-ни картасы.
57	Туугъан джуртубуз.		Площадка. Кёзлюкле.	СССР-ни, Ставрополь крайны картасы.
58	Ата джуртха.			Иллюстрацияла.
59	Бизни область.			Областны картасы, Карачаевск шахар.
60	Къарачай.			Областны картасы, Областны картасы.

1	2	3	4	5
61	Ара шахарыбыз.			Черкескени суратлары. Областны картасы.
62	Шахарла.			
63	XI. Совет Аскер — рахатлыкъны сакълауулу.	2		
64	Совет Аскер.		Батыр сермешгенди.	Альбом («Совет Аскер»), нарт сёзле.
65	Чекде.		Аякъ тюбде джырыл-дайды.	Диафильм. Совет Союзну Джигитлери.
66	Тюклю санитарла.		Окъ, Уруш.	Иллюстрацияла. Ит — чекде-Ит—санитар, пожарник, уучу.
67	XII. Совет тиширыулары махтаулу ишлери.	2		
68	Байрам.		Хурмет. Назик. Чууакъ.	Диафильм («Ана»). Суратла.
69	Джигер къыз.		Махтау къагъыт.	Нарт сёзле.
70	Сегизинчи мартны къалай ашырдыкъ.			Алчы тиширыулары портретлери-Ушакъ.
71	XIII. Къарачы, джаз башланды!	3		
72	Джаз келди.		Дауурбаз. Тамчы.	Сурат (Левитан, «Джаз»),
73	Къанатлыла къайтдыла.		Шорбат.	Сурат («Къанатлыла къайтдыла»).

1	2	3	4	5
71	Космонавтиканы кюню.		Ракета. Космос.	Космонавтланы суратлары.
72	Эккурсия.			Ушакъ.
	XIV. Уруунду адамни эм уллу къууанчы.	5		
73	Насыбды ишлеген.			Иллюстрация. Энцидиаскоп.
74	Къойчу.			Иллюстрация. (Ушакъ.)
75	Сиз болушамысыз?			Ушакъ.
76	Аламаг терекчи.			Иллюстрация, энцидиаскоп.
77	Сакъла, кесме!			Ушакъ.
	XV. Ленин биргебизгеде.	6		
78	Бюгюн туугъанды.		Урунган халкъ.	Грампластинка («Ленини джыры»).
79	Володя Ульянов.		Шох болгъанды.	Иллюстрацияла. Альбом (В. И. Ленин).
80	Ленинге.		Коммунизм. Джигер.	Китабла. Диафильм. В. И. Ленинни портретлери. Фотомонтаж («В. И. Ленин»).
81	Ленини бюсту.		Павильон. Бюст.	
82	Ленинини осиятларына кёре не этилгенди?		Саиаторий.	

1	2	3	4	5
83	Эртденликте хазырлану. Эртденлик.			Ушакъ, Хазырлану.
84	XVI. Рахатлыкъ бла урунууну байрамы. Биривчи май.	2	Улуу къууачы.	Иллюстрацияла («Рахатлыкъ», «Насыб», Шохдукъ»). Авторну сураты.
85	Май.		Гюлле, Тёлю.	
86	Майны къууачы.		Митынг.	
	XVII. Хорламы кюню.	3		Альбом («Элчилерибиз»). Портретле. Китабла.
87	Хорлам.		Кийиндиле къалала.	
88	Илячинг.		Басылды адам улу.	
89	Мэтровсовну джигитлиги.		Дзот, ДОГ.	
	XVIII. Сабийлеге къонакъгъа келгендиле джомакъла. Аууз чыгъармаланы магъанасы (ушакъ).	5		Суратла (кююр, сарыубек).
90	Игилликте — аманлыкъ.		Кююр, Сарыубек.	
91			Джауур.	

1	2	3	4	5
92	Айю бла Ит.		Гаммеш. Рысхи.	Иллюстрация. («Таурух»).
93	Улакчыкыкла,		Тар.	Иллюстрация.
94	Хыйлачы Тюлкю.		Ышан. Тере.	Иллюстрация.
95	Эли джаш.			Иллюстрация.
96	Бёрю бла Тюлкю.			Иллюстрация.
97	Ат, Бёрю, Тюлкю.			Иллюстрация.
98	Текчик.		Кюкюрёб. Макъыфуу.	Сурат («Джаз келди»).
99	Билчи, къайсы заманды,		Джилек.	Джылы чакълары (ушакъ).
100	Къайсы игиди?			Сурат.
101	Алибни джумагы.			

ДЕРСЛЕ

БИРИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Совет Союзу Гимни.

Дерсни мураты: Сабийлени Ата джуртубузгъа суймекликлерин терен этиу. Совет Союзу Гимнини магъанасын ангылатыу.

Дерсде окъуу керекле: Плакатда Совет Союзну Гимни, грампластинка, хар республиканы байрагъы.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

Дерсни темасы бла, аны мураты бла сабийлени шагърей этиу.

II. Джангы дерсни ангылатыу.

Устазны соруу халда ушагъы:

Биринчи окъуу кюн быйыл школда къалай башланды? Школну директору линейкада окъуу джыл бла алгъышлады, андан сора атала, анала сѣлешдиле, сабийле Ата джуртну юсюнден назмула айтдыла, джырладыла. Бизни коммунист партиябыз сабийлени окъууларына, джашауларына уллу эс бѣледи. Совет Союзну эм сыйлы джырын эшитдигиз. Ол Совет Союзну Гимниди. Аны биз эртден сайын радио бла эшитебиз. Гимн бизни къралны багъалы джырыды, Ата джуртубузну символду.

III. Керилиу минут.

IV. Китаб бла иш.

1. Сѣзлюк иш. Ата джурт, гимн, символ.

2. Гимни джазгъан авторла бла, аны макъамын джарашдыргъан композитор бла сабийлени шагърей этиу.

3. Устаз СССР-ни Гимнин кесгин окъуйду, магъанасын ангылатады.

V. Джангы дерсни бегитну.

1. СССР-ни Гимнин сабийлеге окъутуу.

2. Талай куплетин устаз окъуйду, эжиуюн (припевин) бютеу класс окъуйду.

3. Устаз сабийлеге СССР-ни Гимнине къалай тынгыларгъа керек болгъанын, не заманда согъулгъанын ангылатады. СССР-ни Гимни согъулгъан, джырланган заманда ёрге туруб тынгылайдыла. Ёрге туруб тынгылагъаныбыз Ата джуртну, Коммунист партияны, урунган халкъны сыйын мийикде тутханыбызны кёргюзеди.

4. СССР-ни Гимнине грампластинкада тынгылау. (Бютеу класс, ёрге туруб, эс бёлюб, СССР-ни эм сыйлы джырына, макъамаына тынгылайдыла.)

VI. Дерсни тамамлау:

1. Биз бюгюн Ата джуртубузну къайсы джыры бла шагърей болдукъ?

2. Ол согъулгъан заманда къалай тынгыларгъа керекди?

3. Ол къачан согъулады?

VII. Юйге иш: Совет Союзнун Гимнин азбар этерге.

* * *

ЭКИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Школгъа биринчи кере (Байрамукъланы X.)

Дерсни мураты: Назмуну кереклисича окъургъа юретну. Сабийлени школгъа, окъуугъа суймекликлерин ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «Биринчи сентябрь» деген сурат, китабла, эпидиаскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. СССР-ни Гимнин азбар айтдырыу.

2. Соруулагъа джууаб алыу:

а) Бизни кърал—Совет Союз къачан къуралганды? (Ол 1917 джыл Уллу Октябрь революциядан сора В. И. Ленинни башчылыгъы бла къуралганды.)

б) Бизни къралда ненча союз республика барды?
(Бизни къралда онбеш союз республика барды. Коммунист партияны башчылыгы бла бир юйюрдеча джашайдыла аланы халкълары.)

в) Биз коммунист джамагъатха кимни башчылыгы бла барабыз?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагы. Суратха къараб, соруулагъа джууаб беригиз:

а) Бу суратда кимлени кѳресиз?

б) Къайсы кюн келедиле ала школгъа?

в) Неден билдик ала биринчи кере келгенлерин?

г) Къалай кийинибдиле сохтала барысы?

д) Къолларында уа нелери барды?

2. Сѳзлюк иш: айырма, чалыкъламай, усталыкъ.

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Иги окъур ючюн не этерге керекди?

б) Ишлеген сагъатда уа къалай ишлерге керекди?

в) Школну бошаргъа къаллай усталыкъ алыргъа боллукъду?

г) Бизни школда уа къаллай усталыкъла аладыла сохтала?

д) «Ишни джокъну сыйы джокъ» деген нарт сѳзню тинтиу.

е) Ишни юсюнден сиз а къаллай нарт сѳзле билесиз?

ѳ) Устазны ушагы.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Бу дерсде биз не бла шагърей болдукъ? 2. Къралгъа джарар ючюн не этерге керекди окъуу бла бирге?

Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: «Школгъа биринчи кере» деген назмуну азбар этерге.

ЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: В. И. Ленин къалай окъугъанды?

Дерсни мураты: Ленинни школ джылларындан,

джашауундан юлгю алыб, окъургъа, джашаргъа юретиу. Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерседе окъуу керекле: В. И. Ленинни юсюнден къралгъан альбом, портрети, октябрат джулдузчукъ.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Биринчи сентябрь» деген назмуну сабийлеге аууздан айтдыруу.

2. Соруула:

а) Биринчи сентябрда сабийле къайры барадыла?

б) Ала школгъа нек барадыла?

в) Къралыбызгъа джарар ючюн, биз не этерге керекбиз?

г) Сиз а къалай келген эдигиз биринчи сентябрда?

3. Етген дерсни юсюнден устазны ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны сурат бла ушагъы, портретни кёргюзтюу.

2. Сёзлюк иш: гимназия, фахмулу.

IV. Хапарны устаз окъуб, сабийлеге ангылатады.

Текстни магъанасын тинтиу.

а) Володя гимназиягъа ненча джылында баргъанды?

б) Ол школгъа къалай хазырланганды?

в) Володя дерсге къалай тынгылай эди?

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу, альбомну кёрюб, тинтиу.

2. Соруула:

а) Бу хапар бизни неге юретеди?

б) Ленинни шартларын бардырыр ючюн джашауда биз не этерге керекбиз?

в) Володя хар заманда дерсден не багъа алыб келгенин китабда табыб бир окъуюкъчу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн бу дерседе кимни юсюнден окъудукъ? 2. Ленин бизге не осият этгенди?

VII. Юйге иш: «В. И. Ленин къалай окъугъанды» деген хапарны иги окъуб хапарын айтыргъа.

Этилген ишге багъа беруу.

ТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Хасан школгъа ашыгъады.

Дерсни мураты: Биринчи сентябрь бютеу къралда сабийлени байрамы болгъанын эсге тюшюрюрге, окъууну сюерге, окъургъа тырмашыргъа юретирге.

Дерсде окъуу керекле: «Биринчи сентябрда» деген сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «В. И. Ленин къалай окъугъанды» деген хапарны окъутуу.

2. Соруула:

а) Володя окъургъа ненча джылында кирген эди?

б) Ол гимназияда къалай окъуй эди?

в) Володя дерсге къалай тынгылай эди? Алайчыгъын китабда табыб окъуюкъчу.

3. Ётген дерсни юсюнден устазны ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. «Биринчи сентябрда» деген сурат бла иш:

а) Бу суратда кимлени кёресиз?

б) Ала сохтала болгъанларын неден билдигиз?

в) Сабийле кимле бла тюбешгендиле?

г) Не бердиле сабийле устазлагъа?

2. Устазны ушагъы: Сабийле, бу суратда сиз айтханча бютеу сабийле да, анала да, атала да, устазла да бек къууанчлыдыла. Бююн биринчи сентябрды. Ол бизни къралда сохталаны уллу байрамыды. Бизни партия джыл сайын сабийлеге уллу эс бёледди. Бу классны, окъуу кереклени, китабланы кърал бизге окъургъа деб бергенди. Биз да, иги окъуб, билим алыргъа сёз беребиз.

IV. Устаз хапарны кесгин окъуйду.

Сёзлюк иш: парта, тапчан, джоуюлдегенлей.

V. Бегитиу.

1. Хапарны сабийлеге окъутуу (бёлюмлеге бёлюб).

2. Соруула:

а) Хасаннга ненча джыл болгъанды?

б) Хасан къайры ашыгъады?

в) Ол ким бла кетди школгъа?

г) Хасан юйде школдан не хапар айтды?

д) Экинчи кюн Хасан школгъа кимле бла барды?

е) Линейкадан сора сабийле къайры кирдиле?

VI. Дерсни тамамлау. Бу дерсде биз кимни юсюнден окъудукъ? Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: Кесгин окъуб, хапарын айтыргъа.

* * *

БЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Шохлукъ. Джахилликни айгъа-кълау. «Шонай бла Данай» (Чотчаланы М.)

Дерсни мураты: Эки тенг джашчыкъны югюсюнде шохлукъну бегитиу, джахилликни заранын ангылатыу.

Дерсде окъуу керекле: Китабла, сурат (биченлик).

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген дерсни соруу.

1. «Хасан школгъа ашыгъады» деген хапарны окъуу (бёлюмлеге бёле-бёле);

а) Хасанга ненча джыл толгъан эди?

б) Ол къайры ашыгъады?

в) Хасан школдан не хапар айтыб келди?

г) Сиз а къалай баргъан эдигиз школгъа биринчи кере?

2. Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устаз хапарны кесгин окъуйду.

2. Хапарны магъанасын ушакъ халда ангылатады:

а) Шонай бла Данайны шохлукълары.

б) Шох джашчыкъла эштген хапар (алмасты).

в) Биченликге баргъанлары. Къаранчха.

г) Джашчыкъла нек къоркъдула?

д) Кертисинде кимге тюбедиле, не этдиле?

3. Хапарны магъанасын ангылатыу. Сёзлюк иш: алмасты, ауруу-талау, къаранчха.

IV. Бегитиу.

1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ?

2. Эки шох джашчыкъны халилерин жаратамысыз?

3. Сизни арагъызда алача шохлукъ джюрютген ким барды?

4. Дерсни тамамлау.

V. Юйге иш: «Шонай бла Данай» деген хапарны кесгин окъургъа, хапарын айтырча юренирге.

* * *

АЛТЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Мал аш хазырлау. («Чалкъычы джыйын».)

Дерсни мураты: Сабийлени урунуугъа сүймекликлерин терен этиу. Мал аш хазырлауну магъанасын ангылатуу.

Дерсде окъуу керекле: китабла, сёзлюкле, эпидиаскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

1. «Шонай бла Данай» деген юзюкню окъутуу.

2. Соруула салыб магъанасын тинтиу.

3. Аууздан сурат салыу.

4. Етген дерсни юсюнден устазны ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатуу (соруу халда):

1. Джылны не заманы ётдю?

2. Джай элде къаллай джумушла боладыла?

3. Эпидиаскоп бла иш (джайгъы ишлени суратларын кёргюзтеди устаз).

4. Сёзлюк иш: чынгыл башында, джаныу, шыкыртсыз, тик силкиниб, биригиб.

IV. Назмуну устаз аууздан айтады.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Назмуну магъанасын тинтиу.

а) Джай устаз бла бизни школну сохталары къайры чыкъгъан эдиле?

б) Бизни классда уа кимни къарнашы чыкъгъан эди чалкъыгъа?

в) Совхозну (колхозну) башчылары сохталаны иги ишлерин къалай белгиледиле?

г) Чалкъычы джыйынны ким джюрютеди? Алайын китабда табыб окъуюкъ.

д) Иш иги барыр ючюн, тамада къаллай юлгю кёргюзтюрге керекди? Аны юсюнден бир нарт сёз окъуюкъ.

VI. Назмуну биринчи кесегин классда азбар этерге, сабийлеге айтдыргъа.

VII. Дерсни тамамлау:

1. Биз бу дерсде не иш бла шагърей болдукъ?

2. Сиз да джай аталарыгъыз бла чыкыгъанмы эдигиз чалкыгъа?

3. Этилген ишге багъа беруу.

VIII. Юйге иш: «Чалкычы джыйын» деген назмуну азбар этерге. Ишни юсюнден нарт сезле джазыб келирге.

* * *

ДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Табигъатны сакълау. («Чегетде».)

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатны сюерге, сакъларгъа юретиу. Тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «Чегетде» деген сурат, чегетде ёсген тереклени, джаныуарланы суратлары, СССР-ни Конституциясы.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Чалкычы джыйын» деген хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Чалкычыла не заманда чыгъадыла ишге?

б) Алда ким барады? (Эришиб ишлегенле.)

в) Къарыу не этсенг иги келеди? (Эришсенг.)

г) Джыйын къалай барады? Текстде табыб окъу-гъуз.

3. Юйде джазылгъан нарт сёзлени окъугъуз.

4. Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы (сурат бла):

а) Бу суратда не кёресиз?

б) Джылны не заманыды?

в) Къач болгъанын неден билдик?

г) Аллында бу уллу терекни аты неди?

(Устаз терекчиклени, джаныуарланы суратларын кёргюзтуб тинтедиле).

2. Сёзлюк иш: фанер, чыдамлы, кёбчек, кёгет, рогожа, керки.

IV. Устаз хапарны кесгин окъуйду.

V. Бегитиу:

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Джашчыкъ атасы бла къайры барды?

б) Анда не терек кёрдю?

в) Къайын агъашдан не этедиле?

г) Эменден а не этедиле?

д) Чегетде къайсы джаныуарла, чыпчыкъла джашайдыла?

е) Агъач тауукъ неге джарайды?

VI. Дерсни тамамлау:

1. Биз бу дерсде нени юсюнден окъудукъ?

2. Чегетде ёсген терекледен адам не хайыр алады?

3. Бизни кърал табигъатны не тукъум сакълайды?

4. Ол джорукъ къайда джазылгъанды?

5. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Чегетде» деген хапарны окъуб келирге.

* * *

СЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Табигъатны сакълау. («Ахматчыкъ», «Сакъла, кесме!».)

Дерсни мураты: Назмуну кереклисича окъургъа юретиу, кёгет терекленн сакъларгъа, сюерге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: кёгет терекленн суратлары, кёгетлери.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Чегетде» деген хапарны беш-алты сабийге окъутуу.

2. Соруула:

а) Хапарда къайсы тереклени юсюнден айтылады?

б) Эмен агъачдан не ишлейдиле?

в) Къайындан а не этедиле?

г) Бизни чегетде уа не терекле ёседиле?

д) Джаз лесхозда къаллай терекле орнатхан

эдик?

е) Бизни школда табиғатны сакълагъан кружокну члени кимди? (Табиғатны сакълауну юсюнден устазны ушагъы.)

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны кѳгет тереклени, кѳгетлени юсюнден ушагъы.

2. Сѳзлюк иш: уууртла.

IV. Назмуну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Ахмат бла неле ушакъ этедиле?

б) Терекле нени сюдиле?

в) Не ючюн джыядыла ала аланы барысын?

г) Алмаланы ашар ючюн, не этерге керексе сен?

д) Алайчыгъын табыб бир окъуюкъ.

е) Сиз юйде кѳгет тереклеригизге къалай къарайсыз?

ѳ) Бизде лесхозда сохтала, тереклеге къарагъанларынды, къаллай кѳгетле джыйдыла?

ж) Ала анда ишлегенлери ючюн къаллай бюсюреу алдыла?

VI. Дерсни тамамлау:

1. Биз бу дерсде нени юсюнден окъудукъ?

2. Тереклеге къалай къараргъа керекди?

3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Ахматчыкъ» бла «Сакъла, кесме!» деген назмуну азбар этиб, аладан чыкъгъан магъананы айтырча юренирге.

* * *

ТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Малчыны къачхы къайгъырыуу. («Кюз артында».)

Дерсде окъуу керекле: «Къач» деген сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Ахматны ушагъындан хапар айтчыгъыз.

2. Тереклеге кялай кяараргъа керекди?
3. «Сакъла, кесме!» деб нек аталгъанды назмугъа?
4. Сиз кяалай сакълайсыз тереклени?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

Сурат бла иш:

- а) Бу суратда сиз не кѳресиз?
 - б) Четет кяаллай кийим кийгенди?
 - в) Хар зат кяачда кяалай тюрленеди?
 - г) Кяачда кяаллай ишле башланадыла?
 - д) Бизни совхозда (колхозда) кяаллай ишле барадыла?
 - е) Сыйлы кяангада кимни суратын кѳрген эдик?
- (Тукъумларын, атларын айтадыла.)

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

Сѳзлюк иш: кыбла, юрюлюб, тапхыр, таулу.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийле окъуйдула.

2. Соруула:

- а) Четет кяаллай кийим киеди?
- б) Турнала кяачда кяайры учуб кетедиле?
- в) Малны отлауу кяачда кяалай болады?
- г) Мал кяошлада уа кяаллай ишле бардырадыла адамла?
- д) Турнала кяайры учханларыны юсюнден джазылгъан тизгинлерин табыб окъуюкъ.
- е) Аууздан ким кяаллай сурат салыргъа болукъду?

3. Джангы дерсни юсюнден устазны кысха ушагъы.

VI. Дерсни тамамлау:

1. Бу дерсде кяайсы назмуну окъудукъ?

2. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: «Кюз артында» деген назмуну азбар этерге.

* * *

ОНУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Джылны чакълары. Кяачхы ишле. («Кяачда».)

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха сюймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ѳсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «Кяач» деген сурат, грампластинка «Джылны чакълары».

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Кюз артында» деген назмуну азбар айтдыруу.

2. Соруула:

а) Бу назмуда джылны не заманыны юсюнден айтылады?

б) Къач болгъанын не сёзле билдиредиле?

3. Устазны къысха ушагъы ётген дерсни юсюнден.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. «Къач» деген суратны юсюнден ушакъ.

2. Классха соруула:

а) Джылны не заманыды бусагъатда?

Сабийле: Къачды бусагъатда. Октябрь айды.

б) Джылны къайсы чагъын бек сюесиз? Нек?

Сабийле: Мен къачны сюеме. Уллу Октябрь революция джарлы халкъгъа эркинлик бергенди къачда. СССР-ни джангы Конституциясы къачда бегигенди. Къачда кёб кёгет болады. Мени анам да къачда туугъанды. Ноябрьда биз парадха барлыкъбыз.

в) Барыгъыз да къачнымы сюесиз?

г) Къаллай назмула билесиз къачны юсюнден?

Сабийле: Джаубаланы Х. «Кюз артында» деген назмусун.

IV. Грампластинкагъа тынгылау.

1. Устаз: Сабийле, джазыучу сёзле бла, къобузчу къобуз бла, суратчы сурат бла кёргюзтеди джылны чакъларын.

2. Пластинкагъа тынгылау (П. Чайковский «Джылны чакълары»).

3. Кёзююзге къалай кёргюзтесиз къачны, къаллай макъам бла ачыкълайды къачны сыфатын? (Сабийле грампластинкагъа тынгылайдыла, сюездиле.)

V. Хапарны устаз окъуйду.

Сёзлюк иш бардырады: бурма шкилди, шындык, джууа, къуууш, такъюзюк.

VI. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге юзюк-юзюк окъутуу.

2. Соруула:

а) Колхозчула (совхозну ишчилери) къаллай ишлени бошагъандыла?

б) Муртху терекле уа къалай сюеледиле?

в) Кюз артында табигъат къалай тюрленеди?

г) Агъач къоянчыкъ къышха къалай хазырланганыны юсюнден айтылынган джерни табыб окъугъуз.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсе не бла шагрей болдукъ? 2. Кюз артында колхозда (совхозда) адамла не ишлейдиле? 3. Этилген ишге багъа берю.

VIII. Юйге иш: «Къачда» деген хапарны окъуб хапарын айтыргъа.

* * *

ОНБИРИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Битимни джыйыу, сакълау. («Нартюх».)

Дерсни мураты: Сабийлени къачны юсюнден билмлерин ачыкълау, терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу. Къачхы ишлени эсге тюшюрюу.

Дерсе окъуу керекле: нартюх качан, нартюхню джибеги.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсе хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Къачда» деген хапарны 2—3 сабийге кесгин окъутуу.

2. Соруула салыб, текстни тинтиу:

а) Кюз артында табигъат къалай тюрленеди?

б) Ол кёзюуде адамла не ишлейдиле совхозда, колхозда?

в) Элге джууукъ чегетледе, бачхалада не тюрлениу барды?

г) Ким айтыр хапар аллай тюрлениуню юсюнден?

3. Айырыб окъутуу:

а) Агъач къоянчыкъ къышха къалай хазырланганыны юсюнден джазылганны окъутуу.

б) Колхозчуланы (совхозну ишчилерини) ишлерини юсюнден джазылганны окъутуу.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы:

а) Джылны не заманыды?

- б) Неден билдик?
- в) Сизни бачхагъызда не ёсгенди?
- г) Нартюхден адам не хайыр алады?
- д) Бизни совхоз (колхоз) не этеди нартюхден?
- е) Сиз кесигизни юй бачхада нартюхге къалай

къарайсыз?

2. Сёзлюк иш: айбат, мешхут, джибек.

IV. Назмуну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу:

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Аууздан сурат салыу.

3. Биринчи кесегин классда азбар этдириу.

4. Нарт сёзю тинтиу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ?. 2. Нартюхню юсюнден не билдик?

3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Нартюх» деген назмуну азбар этиб келирге.

* * *

ОНЕКИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Къачхы табигъатха экскурсия.

Дерсни мураты: Къачхны шартларын эсге тюшюрюу, табигъатны сюерге, сакъларгъа юретиу, къачхы табигъатны сынау.

Дерсде окъуу керекле: Карточкала, къагъытла, карандашла.

Дерсни барыуу

I. Дерсни темасы бла, аны мураты бла сабийлени шагърей этну.

1. Класс къауумлагъа бёлюнюбдю. Хар къауумгъа устаз джомакъла, назмула бергенди: тереклени, чапракъланы, джууаланы юсюнден. Джомакъланы къауумлада сабийле бир-бирине айтыб, нени юсюнден болгъанын билгендиле. Андан сора бютеу классха соргъандыла, хар къауумну бирер-экишер иги окъугъан сохтасы къачхы табигъатны юсюнен назмула айтадыла, сурат сала билген сабийле къачхы табигъатны суратын салгъандыла.

II. Устаз экскурсияны бу план бла бардырады:

Экскурсияны барыуу	Заман (мин.)	Окьюу, сынам муратла
Къачхы табигъатны юсюнден устазны ушагъы	5	Табигъатны шартларын аңгылатыб, экскурсиягъа хазырлау.
Затланы энчи сынау.	10	Сабийле кѳрген затланы тинте, энчи ишлеге юретиу.
Кѳрген затларын табигъатда башха затла бла тенгешдириу халда ушакъ.	15	Ишни энчи сынамлы этерге юретиу.
Дидактика оюнла.	10	Сынамлы ишлеге терен эс бѳлюрге юретиу.
Экскурсияны тамамлау.	5	Сабийлени сынамлы энчи ишлеге юретиу.

Ш. И. Левитанны «Алтын къач» деген сураты бла ишлеу (экскурсиягъа чыгъарны аллы бла).

1. Къаллай терекле ёседиле чегетде? (Сабийле тереклени атларын айтадыла.)

2. Къайсы тереклени юсюнден айтадыла бу джомакъла уа? Сабийле кеслери хазырлагъан джомакъланы айтадыла:

- а) Джай да, кыш да бир бетлиди.
- б) Кимди бу омакъ кыыз?

Тиге-биче билмеген,
Джай да, кыш да юсюнден
Ийнелери тюшмеген.

(*Нызы, наз, нарат.*)

3. Джомакъланы сорууларына тюз берилген джууабланы бегитиу (тереклени чапракълары къачда джерге агъадыла, наз, нызы, нарат тереклени ийнелери кышда да джашил болгъанлай турадыла).

4. Джаубаланы Х. «Нызычыкъ» деген назмусун окъуйду сохта.

5. Къайсы терекле агъызадыла чапракъларын къачхы кѳзюуде?

6. Джаубаланы Х. «Кюз артында» деген назмусун окъуйдула. Назмуну окъугъандан сора устаз сабийлени эслерин табигъатха бѳледди. Къарайдыла чапракъланы джерге тѳшек болуб тюшгенлерине.

Сабийле кеслери джыйгъан чапракъланы, джууаланы, гоккаланы юсюнден селешедиле, хапар къурайдыла. Устаз былай селешдиреди сохталаны:

— Мурат, сени къолунгда не барды? (Бу сары чапракъчыкъды.)

— Къайсы терекни чапрагъыды ол? (Къайын терекши.)

Алай бла тил байлыкълары ёседи сабийлени, терс айтханларын тюзете, затланы бетлерин айтадыла (сары, къызыл, джашил), кеслерин да кёргюзте-кёргюзте.

IV. Дидактика оюнла: «Не кёресе, къалай кёресе?»

Сабийле кеслери джомакъла къурайдыла.

Биринчи джомакъ: Къызыл ариу мынчакъла. Кеслери уа ачыла.

Сабийле джомакъны кеслерини сёзлери бла толтурадыла:

Къызыл ариу мынчакъла,
Ашайдыла аланы чыпчыкъла.

Джомакъла:

1. Учадыла, тюшедиле.
Къарчыкъла уа тюдюле.

(Къачхы чапракъла.)

2. Аязда къалтырайды,
Кюнде уа джылтырайды.

(Къайын чапракъ.)

V. Экскурсияны дерсин тамамлау:

1. Сабийлени энчи ишлерин тинтну.
2. Табигъатда сынамларын ачыкълау.
3. Суратчыкъланы (сабийле экскурсияда салгъан) сюзюу.

ОНИЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Малгъа къарау. («Уммох бла Умбо-о».)

Дерсни мураты: Сабийлени ишге суймекликлерин ёсдюрюу, джанууарлагъа къараргъа, сакъларгъа

юретну, тил байлыкъларын ёсдюрюу, хапарны тюз окъургъа юретну.

Дерсде окъуу керекле: Юй хайуанланы суратлары, диапозитивле, стереоскоп.

Дерсни барыуу

- I. Сабийлени дерсге хазырлау.
 - II. Юйге берилген ишни тинтиу.
 1. Биз тюнене къайры бардыкъ?
 2. Джылны не заманыды бусагъатда?
 3. Къач болгъанын неден билдик?
 4. Бизни совхозда (колхозда) къаллай къачхы ишле барадыла?
 5. Школ къалай болушады совхозгъа (колхозгъа)?
 6. Юй бачхада уа не саласыз?
 7. Алчы ишчиледен (колхозчуладан) кимлени билесиз?
 - III. Джангы дерсни ангылатыу.
 1. Устазны соруу халда ушагъы (суратха къараб):
 - а) Биз бу суратда нелени кёребиз?
 - б) Кимни барды юйде ийнеги, къюю? Алагъа къалай къарайсыз?
 - в) Бизни совхоз (колхоз) не ёсдюреди сабанлада, бачхалада?
 - г) Къаллай хайыр бередиле адамгъа малла?
 - д) Бизни совхозну (колхозну) алчы малчылары, ийнек саууучулары, къойчулары кимледиле? Атларын айтыгъыз. (Совхозну, колхозну планларыны юсюнден, алчыларыны юсюнден устазны ушагъы, аланы суратларын кёргозте.)
- Совхозну (колхозну) планларыны юсюнден устазны ушагъы, алчыланы суратларын кёргозте.
2. Стереоскоп бла ишлеу.
- IV. Джангы дерсни къайтарыу. Материалны кесгин окъуб магъанасын ангылатады устаз.

С ёз люк иш: ынгырдады, тесукъа этеди, дардагъан, мыллык атды, онгсунду.
- V. Музыкалы керилуу минут.
- VI. Материалны бегитиу (соруула бла):
 1. Бузоуну ийнекге нек кёргозмедиле?
 2. Умбо-о джашчыкъны нек сюе эди?
 3. Ийнек бла бузоу къалай тюбешдиле, танышдыла, не этдиле?

4. Сизни юйюгюзде уа бармыды бузоучукъ? Анга къалай къарайсыз?

VIII. Айырма окъутуу.

1. Джыл кёзююуне Умбо-о къаллай тана болду?

2. Алайчыгъын китабда табыб ким окъур?

IX. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде нени юсюнден окъудукъ? 2. Совхозда (колхозда) алчы малчыла кимледиле? 3. Бу хапар бизни неге юретеди?

X. Юйге иш: Текстни кесгин окъурча юренирге, хапарын айта билирге, фермада бузоучукъладан хапар айтыргъа (аууздан).

* * *

ОНТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Тау джайлыкъланы хайыры. («Тауда».)

Дерсни мураты: Сабийлени урунуугъа сюймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: китабла, эпидиаскоп, суратчыкъла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген дерсни тинтиу.

1. Бизни совхоз (колхоз) къаллай малланы ёсдюредн?

2. Фермада бузоучукъланы кёрген бармысыз?

3. Уммохну бузоууна ушагъан кёргенмисиз анда?

4. Кесигизни бузоучукъгъа къалай къарайсыз?

Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатыу:

1. Устазны ушагъы (совхозда, колхозда къойчуланы юсюнден).

2. Эпидиаскоп бла иш.

3. Сёзлюк иш: чатла, тар къулакъ, хыджи таякъ, кёкен.

IV. Хапарны устаз окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Текстни тинтиу:

а) Джашчыкъ къайры баргъанды?

- б) Ол не этерге суйгенди?
 - в) Бизни классдан кимни атасы (къарнашы) ишлейди къойчу болуб?
 - г) Джашчыкъ эсли болгъанын неден билдик?
- Алайын табыб окъуюкъ.

VI. Дерсни тамамлау:

- 1. Биз бюгюн бу дерсде не билдик?
- 2. Къойчу болургъа ким сюеди?
- 4. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Тауда» деген хапарны кесгин окъургъа, хапарын айтыргъа.

* * *

ОНБЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Сюрюучюле.

Дерсни мураты: Сабийлени шохлукъ, тенглик тутаргъа юретиу, атеист ангыларын ёсдюрюу, текстни кесгин окъургъа юретиу.

Дерсде окъуу керекле: Эпидиаскоп, сюрюучюлени суратчыклары.

Дерсни барыуу

- I. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген ишни тинтиу.
 - 1. Текстни («Тауда») бёлюмлеге бёле окъутуу.
 - 2. Классха соруула салыб сорады устаз.
 - 3. Ётген дерсни тамамлау.
- III. Джангы дерсни ангылатыу.

Устазны соруу халда ушагъы:

 - а) Атасы неда къарнашы къойчу болгъан ким барды бизни классда?
 - б) Сен кютгенмисе къойланы?
 - в) Асландан сора киши кютгенмиди къой?
 - г) Къойладан адамгъа не хайыр болады?
- IV. Устаз окъуйду джангы текстни, магъанасын ангылатады.

Сёзлюк иш: абадан, хурулдады, эс ташлаб, пелах, нохта бау.
- V. Музыкалы керилиу минут.
- VI. Сабийлеге текстни бёлюмлеге бёле окъутуу.
- VII. Эпидиаскоп бла ишлеу.
- VIII. Классха соруула:

1. Джашчыкыла кылайда олтургандыла?
2. Абадан джашчык не дегенди тенгчиклерине?
3. Гитче джашчыкыла тюзюм этдиле?
4. Абадан джашны кылыгын жаратамысыз?
5. Ингирде джашын кыайры алыб барды атасы?
6. Афеңди бла аны ишини юсюнден устазны ушагы.

IX. Дерсни тамамлау: 1. Бу дерсде нени юсюнден окъудукъ? 2. Неге юретеди бизни бу хапар?

X. Юйге иш: «Сюрюучюле» деген хапарны кесгини окъуб, хапарын айта билирге, аууздан сурат салыргыа. Джашны атасыны биринчи этген ишине багыа беригиз.

* * *

ОНАЛТЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Юй кыанатлыла. (Хапар «Чубар тауукъчукъ». Чотчаланы М.)

Дерсни мураты: Урунуугыа, билимге талпыуну ёсдюрюу, юй кыанатлылагыа, малгыа сюймекликни бергитну.

Дерсде окъуу керекле: Гурт тауукъну сураты, джюджеклери бла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтну.

1. «Сюрюучюле» деген хапарны эки-юч сохтагыа окъутуу (бёлюмлеге бёлюб).

2. Соруула:

а) Джашчыкыла сюрююню кылай кютгендиле?

б) Абадан джашчык нек кыачханды юйюне?

в) Атасы кыаллай мадарла этерге кюрешгенди?

г) Андан башха тюрлю кыалай этерге боллукъ

эди?

III. Джууабланы тамамлау.

IV. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны ушагы. Суратланы кёргюзте, гурт чыгыарыудан хапар айтыу. Инкубаторлада кыанатлы ёсдюрюу.

2. Хапарны II бла III кесегин окъуу.

3. Соруула:

а) Чубар тауукъну гаккыларын нек суйгенди Мурат?

б) Мурат бла анасыны ушагъы.

в) Гурт тауукъ нек кетди орнундан?

г) Тауукъ къайда табылды?

Сёзлюк иш: инкубатор, чубар, чардакъ, гурт.

V. Джангы дерсни бегитну.

VI. Дерсни тамамлау.

1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ?

2. Джангы зат болуб не билдик?

3. Юй къанатлыладан адамгъа не хайыр болады?

VII. Этилген ишге багъа беруу.

VIII. Юйге иш: «Чубар тауукъчукъ» деген хапарны кесгин окъургъа, магъанасын айтырча юренирге.

* * *

ОНДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Адамны шохлары. («Чегетде киштик».)

Дерсни мураты: Текстни кереклисича окъургъа юретиу, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, джаныуарлагъа суймекликлерин терен этну.

Дерсде окъуу керекле: Киштикни сураты, киштикни юсюнден диапозитивле, стереоскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

1. Джюджекле къайдан чыгъадыла?

2. Гурт тауукъ деб неге айтадыла?

3. Инкубатор деб неге айтабыз?

4. Чубар тауукъну хапарын къысха ким айтыр?

5. Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы:

а) Юй хайуанладан къайсыланы билесиз?

б) Адам киштиклени не ючюн тутады?

в) Кимлени барды юйде киштиги?

2. Стереоскоп бла ишлеу.

IV. Устаз текстни кесгин окъуб ангылатады.

Сёзлюк иш: чакъдыра, джамчы, сёдегей, сескек-ли, рахат, ёзенлеге саркъды.

V. Музыкалы керилу минут.

VI. Сабийлеге кесгин окъутуу (джангы текстни).

VII. Айырма окъутуу.

1. Керам бла Хасан киштикни кеслерине къалай илешдирдиле. Алайчыгыш китабда табыб бир окъучу-гъуз.

2. Соруула:

а) Мурмургъа къалай тюбедиле джашчыкъла?

б) Киштик джаздан къачха дери къалай тур-гъанды.

в) Ол адамны къаллай шохчугъуду?

3. Текстни хапарын айтдыруу.

VIII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ? 2. Бу текстде «адамны тюклю шохчугъу» деб неге айтадыла?

IX. Юйге иш: «Чегетде киштик» деген текстни кес-гин окъуб, хапарын айтыргъа, малгъа къарагъаныгъыз-ны юсюнден хапарчыкъ джазыб келирге.

* * *

ОНСЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Уллу Октябрны ал кюнлерн. («Октябрь»).

Дерсни мураты: Ата джуртха сюймекликни бе-гитну, тил байлыкны ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Крейсер «Аврора» де-ген сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

Юйде джазылгъан хапарчыкны 3—5 сохтагъа окъутуу.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазы соруу халда ушагъы:

а) Биз бу суратда не кёребиз?

б) Сууда тургъан а неди?

в) Къайсы шахарда башланганды революция?

г) Революция кимни башчылыгъа бла болгъанды?

2. Устазны кысха ушагъы.

IV. Устаз назмуну ауздан кесгин окъуйду.

С ёзлюк иш: рахатлыкъ.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Бизни къралны оноун ким этеди?

б) Ол къаллай хорламлагъа элтеди?

в) Биз байрамны къаллай хорламла бла сакъ-лайбыз?

г) Бизни кърал халкъла арасы джашауда не ючюн кюрешеди?

3. Биринчи кесегин азбар этдириу.

VI. Дерсни тамамлау:

1. Биз бюгюн бу назмуда нени юсюнден окъудукъ?

2. Революция бизге не бергенди?

3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: 1. Назмуну азбар билирге. 2. Китаб-да сурат бла хапар къуараргъа.

* * *

ОНТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: 7 ноябрь — уллу байрам.

Дерсни мураты: Совет миллетлеге Октябрь революция тенглик джашауну бергенни айтдыруу.

Дерсде окъуу керекле: «Крейсер Аврора» деген сурат, В. И. Ленинни портрети.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Октябргъа» деген назмуну ауздан ачыкълау.

2. Сурат бла къралгъан хапарчыкны айтдыруу.

3. Соруула:

а) Октябрны байрамына быйыл ненча джыл толады?

б) Байрамгъа бизни совхозну ишчилери (колхозчула) къаллай хорламла бла тубедиле?

в) Биз, октябрёнокла, не саугъала бла тубейбиз байрамгъа?

г) Джерни юсюнде рахатлыкны сакълар ючюн бизни кърал къаллай ишле бардырады?

III. Джангы дерсни англатыу.

1. Устазны соруу халда сурат бла кысха ушагъы. Уллу Октябрь революция бизге джарыкъ джашау ачханды. Хар джыл сайын биз аны къууанчын этебиз. Бу байрамгъа бизни къралны адамлары уллу джетишимле бла тубейдиле. Игитда дейсе, бюгюн бизге тийген кюн Октябрны кюнюдю.

2. Сёзлюк иш: демонстрация.

IV. Устаз текстни кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Уллу Октябрь революциягъа ким башчылык этгенди?

б) В. И. Ленин нени къурагъанды?

в) Джыл сайын Совет адамла бу байрамгъа къаллай джетишимле бла тубейдиле?

г) Школлада сабийле бу байрамгъа атаб не хазырайдыла?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Нени юсюнден окъудукъ биз бюгюн? 2. Октябрь революция Совет миллетлеге не бергенди? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «7 ноябрь — уллу байрам» деген халпарны иги окъургъа.

* * *

ДЖЫЙЫРМАНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Владимир Ильич Ленин.

Дерсни мураты: Патчахлыкны заманында ишчи халкны кыйын джашауун, В. И. Ленинни ишчи халкъгъа терен сюймеклигин, къайгъырыуун, кюрешин ачыкълау.

Дерсде окъуу керекле: В. И. Ленинни портрети, грампластинка «Ленинни джыры», альбом «Уллу Ленинни юсюнден».

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Соруула:

а) Биз юйде нени юсюнден окъугъанбыз?

б) Сабийле Уллу Октябрь байрамгъа къалай хазырланган эдиле?

в) Сиз а бу уллу байрамгъа къалай хазырлангансыз?

2. Текстни сабийлеге окъутуу.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Соруу халда ушакъ:

а) Ким айтыр, Уллу Октябрь революциягъа ким башчылыкъ этгенди?

Сабийлени джууаблары: В. И. Ленин Уллу Октябрь революциягъа башчылыкъ этгенди.

б) В. И. Ленин нени къурагъанды?

Сабийлени джууаблары: В. И. Ленин Коммунист партияны къурагъанды.

(Бу халда талай соруу бере, джангы дерсге кечеди устаз.)

2. Сёзлюк иш: вождь, джорукъ, полиция, кюрешу.

IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге юзюк-юзюк окъутуу.

2. Соруула:

а) Революциягъа дери ишчилени джашаулары къалай болгъанды?

б) Патчах ким джанлы эди?

в) Ол къаллай джорукъ сала эди?

г) В. И. Ленин ишчилени къалай джашарыкъларын излей эди?

д) Капиталистле Ленинни нек кёрюб болмай эдиле?

е) Ала не этерге излей эдиле?

ё) Ленин тыш къралгъа нек кетген эди?

ж) Аладан нелени сыйырдыла ишчиле?

з) Энди оноуну ким этеди?

и) Ленинни партиясы ишчилеге къаллай джол кёргюздю?

к) Коммунист партия кимни джолу бла элтеди бизни?

3. Грампластинкагъа тынгылау, тинтиу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдук? 2. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: текстни кереклисича окъургъа, хапарын айтыргъа.

ДЖЫЙЫРМА БИРИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Ишчиле Совет властха дери къалай джашай эдиле.

Дерсни мураты: Уллу Октябрь революциягъа дери ишчи халкъны джашауу бла сабийлени шагърей этиу.

Дерседе окъуу керекле: Китабдагъы сурат, иллюстрацияла, грампластинка.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Соруула:

а) Уллу Октябрь революция кимни башчылыгъы бла болду?

б) Ишчиле патчахлыкъны къачан къурутдула?

в) Капиталистле Ленинни нек суймей эдиле?

2. Ленинни ишчиле терен суйгенлерини юсюнден джазылгъан джерин табыб окъучугъуз.

3. Грампластинкагъа тынгылау, тинтиу («Ленинни джыры»).

4. Этген дерсни юсюнден устазны къысха ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны ушагъы:

Уллу Октябрь революциягъа дери урунган халкъны джашауу бек къыйын болгъанды. Байла бла бийле кеслерине джараулу джорукъла сала эдиле. Патчах да ала джанлы эди. Ишчиле толу къыйынларын табмай джашагъандыла. Аланы киши джакъламагъанды. Аурусала да киши алагъа эс бёлмегенди. Сизнича сабийле школгъа окъургъа джюрюмей, ишлерге кюрешгендиле. Анга талай нарт сёз шагъатлыкъ этеди. «Бай джарлыны танымаз», «Байны закону хурджунундады». Урунган халкъ кёб къыйынлыкъ сынагъанды. Биз бюгюн ишчилени революциягъа дери къалай джашагъанларыны юсюнден хапар окъуюкъ.

2. Сёзлюк иш: осал, ёксюз, къабыл, мылы.

IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге юзюк-юзюк текстни окъутуу.

2. Соруула:

а) Костя къайда джашай эди?

- б) Костяны атасы кьайда ишлей эди?
- в) Заводну иеси ишчилеге кьалай кьарай эди?
- г) Костяны анасы болушлукъ излей кьайры барды?

д) Заводну иеси не джууаб берди? Джууабын китабда табыб окъучугъуз.

3. Суратчыкьгъа кьараб хапарчыкъ кьурачыгъыз; сабийле бююнню болумда кьалай джашайдыла?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бююн кьайсы хапар бла шагърей болдукъ? 2. Биз ол хапарда нени юсюнден билдик? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Ишчиле Совет властха дерн кьалай джашай эдиле» деген хапарны окъуб, хапарын айта билирге.

ДЖЫЙЫРМА ЭКИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы; Эллиле Совет властха дерн кьалай джашай эдиле.

Дерсни мураты: Эллилени мутхуз, джарлы джашауларын, байланы зорлукъларын ачыкълау. Текст бла ишлерге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, нарт сёзле болгъан альбом.

Дерсни баруу

- I. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген ишни тинтиу.
 1. Юйге берилген текстни окъутуу.
 2. Соруула:
 - а) Костялары кьаллай юйде джашай эдиле?
 - б) Костяны атасыны иши кьаллай эди?
 - в) Аны атасына не болду?
 - г) Костяны анасы кьайры ийди?
 - д) Энди ёксюз сабийлеге кьалай кьарайдыла?
 3. Нарт сёзле бла иш:
 - а) «Джарлыны оту джарыкъ джанмаз».
 - б) «Байгъа мюлк этген джарлыды».
- III. Джангы дерсни ангылатуу.
 1. Устазны патчахлыкъны заманында уруниган халкъны джарлы джашаууну юсюнден ушагъы.

2. Сёзлюк иш: кёкенле, джер иеле, балкон.

IV. Устаз текстни кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу, кеслерини сёзлери бла хапарын айтдыруу.

2. Қостяны анасыны кърнашыны ююю къаллай болгъанын табыб окъутуу китабдан.

3. Помещикни джашаууну юсюнден джазылгъан джерни табыб окъутуу.

VI. Аууздан сурат салыу.

1. Бу текстге къаллай суратла салыргъа боллукъ эдигиз?

2. Китабда берилген нарт сёзню окъутуу.

3. Соруула:

а) Қостя анасыны кърнашына не заманда баргъан эди?

б) Ол эл бла шахарда не башхалыкъ айырды?

в) Бусагъатда шахар бла элде джашаууну алгъын заманда джашауу бла тенгleshдириб керюгюз (пллюстрациялагъа къараб).

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде кимленн юсюнден окъудукъ? 2. Эллик революциягъа дери къалай джашагъандыла? Биз а элде къалай джашайбыз? 3. Этилген ишге багъа берну.

VIII. Юйге иш: Текстни окъуб, хапарын айта билирге. Нарт сёзле джазыб келирге.

* * *

Ана тилге белгиленген заманны сагъат саны кысхартылгъаны себебли, бир-бирде эки теманы бир дерс этиб берирге керек боллукъду устаз. Сёз ючюн: «Октябренокну борчу» деген тема бла «Октябрны туудукълары», былайда эки дерсге бёлюнселе да, бир дерсде берлиб кълсала керекди. Мындан ары да тюберикдиле аллай темала.

* * *

ДЖЫЙЫРМА ЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Октябренокну борчу. («Биз октябреноклабыз» деген назму.)

Дерсни мураты: Революция сабийлеге (бютеу

халкыга да) кылай джашау ачханын ачыкылау: сабийлени Ата джуртха хайырлы болурча ёсдюрюу.

Дерсе окъуу керекле: Октябрёнокланы джорукларыны юсюнден иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Эллиле Совет властха дери кылай джашай эдиле» деген хапарны окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Соруула:

а) Костя анасыны кырнашына джылны не заманында барган эди?

б) Ол эл бла шахарда не башхалык айырды?

в) Биз бусагытта элде кылай джашайбыз?

г) Бююнню эркин джашауну бизге ким берди?

3. Юйде джазган нарт сёзлени окъутуу, тинтиу.

«Байга ийнек ийнанма, сууга таянма».

«Бий айтханга мадар джок».

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Джангы дерсен устазны ушагы. Октябрёнокланы джашауларыны юсюнден, аланы джорукларыны юсюнден. Иллюстрацияла бла ишлеу.

2. Сёзлюк иш: чыныгыбыз, адеб-намыс, джамагыт, кыаумчук.

IV. Назмуну устаз ауздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Хар куплетине ауздан сурат салуу.

3. Соруула:

а) «Октябрёнокла» деб нек аталганды сабийлеге?

в) Сизге быллай джудузчукланы кыайсы байрамда такдыла?

д) Ленинни не заманыны суратчыгыды ол?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсе кимлени юсюнден окъудук? 2. «Октябрёнок» деген ат кимге бериледи? 3. Аланы джорукларын ким айтыр?

4. «Этилген ишге бага беруу.

VII. Юйге иш: Назмуну азбар билрге, соруулагга джуаб этрге.

ДЖЫЙЫРМА ЮЧЮНЧЮГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Октябрёнокну борчу. («Октябрны туудукълары»).

Дерсни мураты: Октябрь революция берген насыблы джашауну ачыкълау. Октябрь революцияны болдургъан да, хар сабийге насыб келтирген да В. И. Ленин болгъанын ачыкълау.

Дерсде окъуу керекле: В. И. Ленинни юсюнден альбом, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Текстни окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Октябрёнокла кеслерин къалай джюрютюрге керекдиле? Алайын китабда табыб окъугъуз.

3. Соруула:

а) Мурат арбазда аммагъа къаллай къууанч хапар айтды?

б) Октябрёнокла къаллай сабийледиле?

в) Мурат энди кимлеча джашарыкъма дейди?

г) Ала къалай джашайдыла?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны ушагъы (шахарлада, элледе октябрёнокланы джашауларыны, бешмюйюш къызыл джулдузчукъну юсюнден, В. И. Ленинни юсюнден альбом бла иш, иллюстрацияланы кёргюзтюб).

2. Сёзлюк иш: туудукъла.

IV. Текстни устаз окъуйду.

V. Бегитну.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Шахарлада, элледе да кимни кёрюрге боллукъду?

б) Къызыл джулдузчукъла нек берилгендиле алагъа?

в) Къызыл джулдуз нени белгисиди?

г) Қъалайда джылтырайды къызыл джулдуз?

д) Не ючюн бериледи октябрёноклагъа къызыл джулдуз?

е) Аны ортасында кимни сураты барды?

ё) Октябрь революцияны болдургъан кимди?
Сабийлеге бу насыбны келтирген кимди?

ж) Октябрёноклагъа къалай айтадыла?

з) Бизни джуртну белгиси неди? Алайын китаб-
да табыб окъучугъуз.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Октябрятлагъа Ленинини туудукълары деб нек айтылады? 3. Октябрь революция бизге къаллай джашау ачханды? 4. Аннга башчылыкъ ким этгенди? 5. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Октябрны туудукълары» деген хапарны окъуб хапарын айтыргъа.

* * *

ДЖЫЙЫРМА ТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Октябрёнокну борчу. («Бизни ишлерибиз».)

Дерсни мураты: Октябрёнокланы джорукъларыны юсюнден билмни бегитну. Ишни, окъууну сюерге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, В. И. Ленинини юсюнден альбом.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Октябрны туудукълары» деген хапарны окъутуу, хапарын айтдырыу.

2. Соруула:

а) Октябрёнокланы къайда кёрюрге боллукъду?

б) Қаллай белги бериледи алагъа?

в) Қызыл джудуз джуртубузну несиди?

г) Аны къайда кёрюрге боллукъду?

д) Не ючюн береди кызыл джудузчукъну?

е) Кимни суратчыгъы барды джудузчукъну ортасында?

ё) Октябрь революцияны болдургъан кимди?

ж) Аны туудукълары деб кимге айтабыз?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны джарыкъ, иги джашауубузну юсюнден

ушагы (иллюстрацияланы кёргюзте, В. И. Ленинни юсюнден ушакъ).

2. Сёзлюк иш: рахат, къарыу алыб.

IV. Назмуну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Хасан эртденбла къобханлай не этеди?

б) Лейла анасына къалай болушады?

в) Азрет а къаллай ишлеге джарайды?

г) Октябрёнокла къалай джашайдыла?

3. Бетле бла окъутуу.

VI. Энци иш:

1. «Биз» деген кесекчикни классда азбар этну.

2. Эки-юч сохтагъа азбар этилгенни айтдыруу.

(Кесгин халда.)

VII. Дерсни тамамлау: 1. Октябрёнокланы къаллай ишлерини юсюнден окъудукъ? 2. Бу назму бизни неге юретеди? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VIII. Юйге иш: «Бизни ишлерибиз» деген назмуну окъуб, хапарын айтыргъа, «Октябрёнок» назмуну азбар этерге.

* * *

ДЖЫЙРМА БЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Насыблы сабийлик. («Мурат юйге ашыгъады».)

Дерсни мураты: Бизни къралда сабийлени къууанчлы джашауларын ачыкълау, октябрёнокланы джорукъларыны юсюнден билген затларын ачыкълау, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, сёзлюкле.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Бизни ишлерибиз» деген назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Хасан не айтады?

б) Лейла уа?

- в) Азретни сѣзлерин ким айтыр?
- г) Къалай окъуйдула октябрёнокла?
- д) «Октябрёнок» деген назмуну азбар айтдыруу.
- е) Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны ушагы октябрёнокланы окъуулары бла джашауларыны, ишлерини юсконден барады.

2. Сѣзлюк иш: знак.

IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Мурат аммагъа къаллай къууанч хапар айтды?

г) Ол аммагъа не затны кѣргюздю?

в) Октябрёнокла къаллай джорукъда ишлейдиле?

г) «Октябрёнок» деб къаллай сабийге аталады?

3. Бетле бла окъутуу.

4. Аууздан сурат салдыруу.

5. Октябрёнокла кеслерин къалай джюрютедиле?

6. Сиз а къалай джюрютесиз кесигизни?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде кимни юсконден окъудукъ?

2. Октябрёнокла кеслерин къалай джюрютюрге керекдиле?

3. Этилген ишге багъа берюу.

VII. Юйге иш: «Мурат юйге ашыгъады» деген хапарны окъуб хапарын айта билирге. Аны тетрадлагъа джазаргъа (къысхача).

* * *

ДЖЫЙЫРМА АЛТЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Юйдеги.

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, текст бла ишлерге юретиу, магъанасын ангылатыу. Сабийлени юретиуде, тюз иннетли, ариу халили ёсдюрюуде юйдегини магъанасын ачыкълау.

Дерсде окъуу керекле: «Юйдеги» деген сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтну.

1. Текстни окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Октябрёнокла кеслерин къалай джюрютюрге керекдиле?

3. Мурат аммагъа къаллай хапар айтды?

4. Марат энди кимлеча джашаргъа излейди?

5. Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы.

а) Сабийле, сизни ненча къарнашыгъыз, эгечигиз барды?

б) Андан сора уа кимигиз барды?

в) Аланы барысына бир сёз бла къалай айтабыз? (Юйдеги.)

2. Сурат бла ишлеу.

3. Сёзлюк иш: бир-бирибизни билиб.

IV. Хапарны устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитну.

1. Сабийле окъуйдула.

2. Соруула:

а) Юйдеги къаллайды?

б) Юйдегиде ненча адам барды?

в) Къайда джашайдыла ала?

г) Атасы къайда ишлейди? Анасы уа?

д) Эгечи къайда ишлейди? Къарнашы уа?

е) Къалай джашайдыла ала? Аны юсюнден китабда табыб, бир окъучугъуз.

ё) Сизни юйдегигиз а къаллайды?

3. Аууздан сурат салуу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ? 2. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Юйдеги» деген хапарны кесгин окъургъа. Китабда сурат бла хапар къуараргъа.

* * *

ДЖЫЙЫРМА ДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Мюрзеуно къачы. («Ётмек».)

Дерсни мураты: Адамны къыйынын сюерге, урунургъа, мюрзеуно сыйын кёре билирге юретну, тил байлыкъны ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: будай баш, будай ун, гырджын, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Юйдеги» деген хапарны окъутуу, хапарын айтдырыу.

2. Юйде къурагъан хапарчыкъларын айтдырыу.

3. Соруула:

а) Сизни юйдегиде ненча адам барды?

б) Къайда ишлейдиле ала?

в) Къарт ана бла къарт ата бармыды сизде?

г) Заманны къалай ашырадыла ала?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

Устазны ушагъы (иллюстрацияланы кѣргюзте):

«Къарт анабыз шхууур биширеди, биз школгъа не-
да ишге кетсек», — дедигиз.

Гырджын эте эсе ол:

1. Унну къайдаи алады? 2. Тюкеннге уа ун къайдан келеди? Ун кеси аллына хазыр болуб турмайды, адам ишлемесе. Ун хазырлауну иши элде башланады къура-
лыб. Колхозчула (совхозну ишчилери) ма быллай тракторла бла сабан сюредице, быллай машинала бла ур-
лукъ атадыла (урлукъ будай кѣргюзе). Будай уллу болуб бишсе, комбайнла орадыла. Будайны машинала бла ындыргъа ташыйдыла. Андан элеваторгъа, тирменнге элтедиле. Андан сора сатаргъа тюкеннге тюшеди ун. Адамны ѳтмекде бек кѣб, уллу къыйыны болады. Ётмексиз а адамны джашауу къалай болсун! Аны юсюнден быллай нарт сѣз барды: «Ётмек нени да башыды». Ётмекни бек эсеблеб джюрютюрге керекди. Ашагъан заманда джерге тюшюрме, атма, басма, кеснге кереклисича бирни ала тур. Ётмекни сыйын кѣре, мийикде тут! Аны хазырлаб, сени столунга салыр ючюн, кѣб адамны къыйыны кетгенди.

Сѣзлюк иш: къол аязы.

IV. Устаз кесгин окъуйду «Ётмек» деген хапарны.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге текстни окъутуу.

2. Соруула:

а) Гриша этген тюзмюдю?

б) Ётмекни зыраф джояргъа нек болмайды?

в) Ашагъан заманда сиз этемсиз Гришача?

г) Бизни хант юйде къаллай сёзле джазылыбдыла къабыргъада?

д) Сизни атагъызны не анагъызны къыйыны кп-ремиди бизни къралны ётмегинс?

е) Къаллай ишни толтурадыла ала?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Нени юсюнден сёлешдик биз бююн?

2. Неге юретеди бизни бу хапар? 3. Этилген ишге багъа берю.

VII. Юйге иш: «Ётмек» деген хапарны окъуб келирге. Нарт сёзле джазаргъа.

* * *

«Шохлукъ» деген теманы «Мариям бла Ахмат» деген темагъа къошуб, бир дерс этерге боллукъду.

* * *

ДЖЫЙЫРМА СЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Шохлукъ.

Дерсни мураты: Сабийлени интернационалист иннетлерин терен этю, билимлерин ёсдюрюю. Бир-бирни бла шохлукъу бегитю.

Дерсде окъуу керекле: «Дети разных народов» деген монтаж.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтию.

1. «Ётмек» деген хапарны окъутуу, хапарын айтыу.

2. Нарт сёзлени окъутуу.

3. Соруула:

а) Гриша ётмегин не этди?

б) Ётмек кесекни ким кёрдю? Не айтды ол?

в) Къол аязына салыб ётмек кесекни Андрей не дегенин табыб окъучугъуз.

г) Сизни ичигизде уа бармыдыла Гришала?

III. Джангы дерсни ангылатю.

1. Устазны монтажны юсюнден, бизни къралны мил-

летлерини шохлукъ джашауларыны юсюнден ушакълары.

2. Сёзлюк иш: къабакъ эшик, хант юй.

IV. Устаз кесгин окъуйду «Шохлукъ» деген хапарны

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге хапарны окъутуу.

2. Соруула:

а) Люаза кимни кёрдю къабакъ эшикни къатында?

б) Не деб сорду Люаза джашчыкъгъа?

в) Ахмат, Мишаны кёргенинде, не этди?

г) Къайдан келген эди Миша?

д) Сабийле, сиз а тутамысыз, Миша бла Ахматча, тенглик?

е) Бизни къралда къайсы миллетле джашайдыла? Областда уа?

ё) Ала къалай джашайдыла бир-бири бла?

VI. Аууздан сурат салыу.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн кимлени юсюнден окъудукъ 2. Неге юретеди бизни бу хапар? 3. Этлген ишге багъа бериу.

VIII. Юйге иш: «Шохлукъ» деген хапарны окъуб магъанасын айта билирге. Аууздан сурат салыб келирге бу хапаргъа.

* * *

ДЖЫЙЫРМА СЕГИЗИНЧИГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Шохлукъ. («Марням бла Ахмат».)

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, ананы къыйынын сюерге, сакъларгъа юретиу.

Дерсде окъуу керекле: эпидиаскоп, китабда сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Шохлукъ» деген хапарны окъутуу, хапарын айтдырыу.

2. Соруула:

а) Ахмат бла Миша къайда таныш болдула?

- б) Ахмат къайда джашай эди? Миша уа?
- в) Аланы шохлукълары неден белгили болады?
- г) Сизни уа бармыды аллай тенглеригиз?
- д) Бизни къралны миллетлери бир-бири бла къалай джашайдыла?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Дерсни аллы бла устазны соруу халда ушагъы:

- а) Сабийле, сиз окъуудан сора юйде неге джарайсыз?
- б) Сизни анагъыз ишден келирге не джумушла этесиз?

в) Ол, ишден келсе, сизге не айтады?

IV. Эпидиаскоп бла сабийлени юйде этген джумушларын кѣргюзтюу.

V. Сѣзлюк иш: аш биширгенди.

VI. Устаз кесгин окъуйду «Мариям бла Ахмат» деген хапарны.

VII. Бегитиу:

1. Сабийлеге текстни окъутуу.

2. Соруула:

- а) Сабийлени аналарына не болгъан эди?
- б) Ахмат эртденликде не этди?
- в) Мариям а? Алайчыгъын китабдан окъучугъуз.
- г) Сиз анагъызгъа не джумушла этиб болушасыз?

д) Ахмат бла Мариямгъа къаллай сабийле дерге боллукъду?

III. Дерсни тамамлау: 1. Бу дерсде биз кимлени юсюнден окъудукъ? 2. Бу хапар бизни неге юретеди? 3. Этилген ишге багъа бериу.

IX. Юйге иш: «Мариям бла Ахмат» деген хапарны окъуб хапарын айта билирге.

* * *

«Амма» деген тема бла «Къарт анам» деген теманы бирге кьошуб, бир дерс этерге боллукъду.

* * *

ДЖЫЙЫРМА ТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Къартны сыйын кѣрюу. («Амма».)

Дерсни мураты: Октябрѣнокланы джорукъла-

рындача, къарт адамланы сыйларын кёре, сюерге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: октябрёнокланы джорукъларындан иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Мариям бла Ахмат» деген хапарны окъутуу, магъанасын айтдыруу.

2. Соруула:

а) Сиз аналарыгъызгъа не этиб болушасыз юйде?

б) Ахмат бла Мариям къаллай сабийледиле?

в) Не ючюн?

г) Ананы юсюнден къаллай нарт сёзле билесиз?

«Ана—юйню джарыгъы».

«Ана кюнча джылытады».

д) Бу нарт сёзлени сиз къалай ангылайсыз?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны сабийлени джорукъларыны юсюнден, аланы толтурууну юсюнден соруу халда баргъан ушагъы.

2. Сёзлюк иш: тайгъакъ.

IV. Устаз «Амма» деген хапарны кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Кимле бара эдиле орамда?

б) Орам а къаллай эди?

в) Къарт къатыннга не болду?

д) Къызчыкъ джашчыкъгъа не деб сорду? Алайчыгъын китабда табыб окъуюкъ.

е) Алайда сиз болсагъыз, къалай этерик эдигиз?

VI. Китабда сурат бла ишлеу.

Нарт сёзню тинтиу:

«Адеб этмеген адеб кёрмез».

VII. Дерсни тамамлау: 1. Бююн биз нени юсюнден окъудукъ? 2. Бу хапарчыкъ бизни неге юретеди?

3. Джашчыкъгъа къаллай дерге боллукъду? 4. Этилген ишге багъа бериу.

VIII. Юйге иш: «Амма» деген хапарны иги окъуб, магъанасын айта билирге.

ДЖЫЙЫРМА ТОГЪУЗУНЧУГЪА КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Къартны сыйын кёрюу. («Къарт анам».)

Дерсни мураты: Кесинден уллуну сыйын кёрюрге юретну, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерседе окъуу керекле: эпидиаскоп, «Юйдеги» деген сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген дерсни тинтиу.

1. «Амма» деген хапарны окъутуу, магъанасын айтдырыу.

2. Нарт сёзлени тинтиу, окъуу.

3. Соруула:

а) Орамда джашчыкъ бла къызчыкъ не кёрдюле?

б) Джашчыкъ къарт къатынны джыгъылгъанын кёргенинде не этди?

в) Къызчыкъ не деб сорду джашчыкъгъа?

г) Джашчыкъгъа къаллай джашчыкъ дерге боллукъду?

д) Аннга керти октябрёнок дерге боллукъмуду?

е) Сиз а къартлагъа къалай болушасыз?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда къартлагъа болушууну, октябрёнокланы джорукъларын толтурууну юсюнден кесгин ушагъы.

2. «Юйдеги» деген сурат бла ишлеу, эпидиаскоп бла ишлеу.

IV. Устаз «Къарт анам» деген хапарны кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге текстни окъутуу.

2. Соруула:

а) Къалай сюебиз биз къарт аналарыбызны?

б) Кимден бек сюесе къарт ананы?

в) Сиз къарт анагъызгъа, къарт атагъызгъа къалай джумуш этесиз?

3. Джомакъны билчигиз:

«Эки анада бешишер бала, барына да бир ат айтылады».

VI. Дерсни тамамлау: 1. «Кимни юсюнден окъудукъ биз бюгюн? 2. Неге юретеди бизни бу хапарчыкъ? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Къарт анам» деген хапарны окъуб магъанасын айта билирге.

* * *

ОТУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Тазалыкъ—саулукъну тамалы.

Дерсни мураты: Қирсизликни, тазалыкъны тутаргъа юретну.

Дерсде окъуу керекле: таблица саулукъну юсюнден, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Къарт анам» деген таурухну окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Соруула:

а) Сиз къарт аналарыгъызгъа къалай болушасыз?

б) Къарт атагъызны не джумушун этесиз?

в) Джомакъны окъутуу, эсге башха джомакъланы тюшюрюу, тинтиу.

3. Этген дерсни юсюнден устазны къысха ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Тазалыкъны юсюнден устазны ушагъы.

2. Таблица бла, иллюстрацияла бла иш.

3. Сёзлюк иш: юлгюд тенглеге.

IV. Назмуну устаз ауздан окъуйду. (Бирси материалланы да.)

1. Назмуну ауздан сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Эртденбла орундан къобханлай не этерге керекди?

б) Таза хауаны юйге нек иерге керекди?

в) Адам орун къалай тутаргъа керекди?

г) Бетин, къолун, юсюн къалай тутаргъа керекди?

V. Бегитну.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.
2. Соруула:
 - а) Юсююзюню къалай тутаргъа керекди?
 - б) Юй кийимигизни уа къалай тутаргъа керекди?
 - в) Тишлеригиз аурумаз ючюн не этерге керекди?
 - г) Халиматчыкъ къаллай къызчыкъды?
 - д) Ол къаллай юлгю кѳргюзеди?
3. Нарт сѳз бла иш.

«Джашлыгъынгда кирли болсанг,
Къартлыгъынгда бечел болурса».

Физкультураны нек сюерге керекди?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бююн не бла шагърей болдукъ? 2. Саулукъну сакълар ючюн не этерге керекди? 3. Физкультураны адамгъа не хайыры барды? 4. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге дерс: «Кирсиз къызчыкъ Халиматчыкъ» деген назмуну азбар этерге. «Унутма», «Андан сора...», «Физкультурник», «Бетинг бла тишлеринги таза тут!» деген материалланы окъуб, кесинг ол затланы къалай этгенингден хапар айтыргъа хазырлан.

* * *

ОТУЗ БИРИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Джылны чакълары. («Къыш».)

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха суймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ѳсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «Къыш» деген сурат, грампластинка «Джылны чакълары» (П. Чайковскийни).

Дерсни барыуу

1. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген дерсни тинтиу.
 1. «Кирсиз къызчыкъ Халиматчыкъ» деген назмуну ауздан айтдырыу. (Бирси материалланы да.)
 2. Соруула:
 - а) Адамны саулугъу иги болур ючюн, сабийликден башлаб не этерге керекди?

б) Сиз, эртденбла орундан кьобсагъыз, не эте-сиз?

в) Физкультураны не ючюн сюерге керекди?

г) Бизни кьралда адамны саулугъуна эс кьалай белюнеди?

д) Халиматчыкъ кьаллай юлгю кьргюзеди?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. «Къыш» деген сурат бла иш.

а) Суратда не кьресиз?

б) Джылны чакъларын ким айтыр?

в) Къыш болгъанын неден кьребиз?

г) Джерни юсюн не джабханды?

д) Къыш айланы ким айтыр?

2. «Джылны чакълары» деген грампластинкагъа тынгылау.

3. Сёзлюк иш: кёзлеуле.

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. «Къыш» деген назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Къыш айланы ким айтады?

б) Джерни юсюн не джабханды?

в) Малны баугъа не кьууады?

г) Суула къыш кьалай боладыла?

д) Джелни юсюнден табыб окъучугъуз.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн бу дерсе не бла шагърей болдукъ? 2. Къыш айланы ким айтыр?

3. Эттилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Къыш» деген назмуну азбар этерге. Джылны чакъларын билирге. Соруулагъа джууаб этерча хазырланыргъа.

* * *

ОТУЗ ЭКИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Къышны кылыкълары.

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха суюмекликлерин терен этиу, текст бла ишлерге юретну.

Дерсе окъуу керекле: Къышны юсюнден иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Къыш» деген назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Къар къалай джауады?

б) Джел а не этеди?

в) Къыш суула къаллай болумгъа тышедиле?

г) Чегетде къар не этеди?

3. Китабда сурат бла ишлеу.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны къышны юсюнден иллюстрацияла бла ушагъы.

2. Сёзлюкиш: чамлана, башлагъанды, самаркъау этгендиле.

1. Устазны къышны юсюнден иллюстрацияла бла

V. Бегитиу:

1. Текстни сабийлерге окъутуу.

2. Кеслерини сёзлери бла хапарын айтдыруу.

3. Таурухну кесеклеге юлешиу:

а) Къышны ал мураты?

б) Джаныуарла бла къыш.

в) Адамла бла къыш.

4. Сабийле бла къышны юсюнден табыб окъучу-гъуз.

5. Къанаглыла бла къышны юсюнден хапарны ким айтыр?

6. Аууздан сурат салыу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагъ-рей болдукъ? 2. Къыш кимлени къоркъутур мурат этген эди? 3. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: «Къышны кылыкълары» деген тау-рухну окъургъа, хапарын айта билирге.

* * *

ОТУЗ ЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Къыш оюнла. («Къар джум-макъ»). («Кюрт» деген назмуну бери къошуб, бир дерс этерге боллукъду.)

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, текст бла ишлерге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: «Сабийлени къышхы оюнлары» деген сурат.

Дерсни барыуу

- I. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген ишни тинтиу.
 1. «Къышны къылыкълары» деген таурухну окъутуу, хапарын айтдыруу.
 2. Соруула:
 - а) Къыш кимни къоркъутургъа мурат этгенди?
 - б) Адамла, джаныуарла къышха къалай джолукъдула?
 - в) Сиз къыш къаллай оюшла ойнайсыз?
 - г) Чабакъла бла къышны юсюнден окъучугъуз.
- III. Джангы дерсни ангылатуу.
 1. «Сабийлени къышхы оюнлары» деген сурат бла иш.
 2. Устазны джангы дерсни юсюнден ушагъы.
 3. Сёзлюк иш: кёзю къыймагъанды.
- IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.
- V. Бегитиу.
 1. «Къар джуммакъ» деген текстни сабийлеге окъутуу.
 2. Соруула:
 - а) Сабийле къайда ойнай эдиле?
 - б) Алеша къардан не этгенди?
 - в) Ол гинджисин къайры салгъанды?
 - г) Алешаны гинджичигине не болду?
 - д) Текстни хапарын сабийлеге кесгин айтдыруу.
 3. Аууздан сурат салуу.
- VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Алёша гинджисин къайры салыб асырагъан эди? 3. Анга не болгъан эди? 4. Эттилген ишге багъа бериу.
- VII. Юйге иш: «Къар джуммакъ» деген хапарны окъургъа, магъанасын айтыргъа.

* * *

ОТУЗ ЮЧЮНЧЮГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Къыш оюшла. («Кюрт»).

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха суймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «Сабийлени къышхы оюнлары» деген сурат, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Къар джуммакъ» деген хапарны окъутуу, ма-
гъанасын айтдыруу.

2. Соруула:

а) Сабийле къайда ойнай эдиле?

б) Алёша гинджисин къайры салды?

в) Гинджиге не болду?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны ушагъы.

2. Сурат бла ишлеу, иллюстрацияла бла иш.

3. Сёзлюк иш: кюрт, сокъмакъ.

IV. Назмуну устаз аууздан айтады.

V. Бегитиу.

1. «Кюрт» деген назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Бузлауукъда хар зат къалай тюрленеди?

б) Орамлада не болады?

в) Тик джерледе боранла не этедиле?

3. Аууздан назмугъа сурат салыу.

4. Назмуну биринчи кесегин азбар этиу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн бу дерсде не
бла шагърей болдукъ? 2. Бузлауукъда джол къалай
болады? 3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Кюрт» деген назмуну азбар билиб
келирге.

* * *

ОТУЗ ТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Джангы джыл. («Школда ёл-
ка».) «Буз акка» деген назмуну бери къошуб, бир дерс
этерге боллукъду.

Дерсни мураты: Сабийлени В. И. Ленинге
суймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдю-
рюу.

Дерсде окъуу кереккле; «Сокольникледе ёл-
када» деген сурат, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

1. Сабийлени дерсге хазырлау.
 - II. Юйге берилген ишни тинтиу.
 1. «Кюрт» деген назмуну окъутуу.
 2. Соруула:
 - а) Бузлаукъда къаурала не боладыла?
 - б) Чунгурла неден толадыла?
 - в) Къар джауса орамлада не болады?
 - г) Тик джерледе боранла нени джыядыла?
 - III. Джангы дерсни ангылатыу.
 1. Устазны ёлканы юсюнден ушагъы.
 2. «Сокольникледе ёлкада» деген сурат бла ушакъ, иллюстрациялагъа къарау.
 3. Сиз В. И. Ленинни юсюнден не билесиз?
 4. Сёзлюк иш: хлопушка.
 - IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.
 - V. Бегитиу.
 1. Текстни сабийлеге окъутуу.
 2. Бетле бла окъутуу.
 3. Соруула:
 - а) В. И. Ленин сабийле бла къаллай къууанч этди?
 - б) Сабийле бла ол къалай ойнагъанды?
 - в) В. И. Ленин сабийлеге не затланы ачдыргъанды?
 - г) Ол сабийлени къалай суйгенди?
 - д) Биз В. И. Ленинни атын къалай сыйлайбыз?
 - е) В. И. Ленин сабийлеге къаллай осият этгенди.
- «Окъугъуз, окъугъуз, окъугъуз». Аны «юренигиз» (хар затха, эм алгъа коммунизм ишлеуге юренигиз) деген магъанада ангыларгъа керекди.
- VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Ленин сабийле бла къаллай къууанч этгенди? 3. Этилген ишге багъа берниу.
 - VII. Юйге иш: «Школда ёлка» деген хапарны окъургъа, магъанасын айтыргъа.

* * *

ОТУЗ ТЁРТЮНЧЮГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Джангы джыл. («Буз акка».)
Дерсни мураты: Джангы джылны байрамына сабийлени суймекликлерин терен этну, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Нызычыккыны сураты, тюрлю-тюрлю иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берлиген ишни тинтиу.

1. «Школда ёлкада» деген хапарны окъуу, магъа насын айтдыруу.

2. Соруула:

а) В. И. Ленин сабийлеге къууанч къуаргъа не берди?

б) Ол кёзюу къаллай кёзюу эди?

в) В. И. Ленин къайры келди?

г) Аны биргесине кимле келдиле?

д) В. И. Ленин сабийле бла не оюн ойнады?

е) Бусагъатда ёлканы не бла джасайдыла?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазы ушагъы, сурат бла ишлеу.

2. Сёзлюк иш: уллу насыб ачады.

IV. Назмуну устаз ауздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Джангы джылгъа къалай хазырланасыз?

б) Юйде, школда да нени джасайсыз?

в) Джангы джыл джангы тёлуге не чачады?

«Уллу насыб чачады» дегенни сиз къалай ангылайсыз?

г) Буз акканы юсюнден ким айтсын хапарчыкъ?

д) «Насыб джыл» деб нек айтабыз?

е) Бу насыбны бизге ким бергенди?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Джангы джылда Буз akka сизге не чачады? 3. Этилген иште багъа берниу.

VII. Юйге иш: «Буз akka» деген назмуну азбар билб келирге.

* * *

ОТУЗ БЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Къышкы табигъатха экскурсия.

Дерсни мураты: Къышны кёзююнде табигъат къалай тюрленеди, адамны, джануарланы, джерни,

аны юсюнде битген затланы, сууланы, тауланы тюрле-ниулерин сынау, аны юсюнден хапарчыкъ къураб джазыу.

Эскурсиягъа тебрерден алгъа устаз сохтала бла ушакъ этеди, не мурат бла барлыкъларын, не затлагъа эс бёллюклерин айтады.

Эскурсия бошалгъандан сора къысха ушакъ этиб, юйде хапарчыкъ джазаргъа буюрады.

* * *

ОТУЗ АЛТЫНЧЫ

Дерсни темасы: Тюзлюк, халаллыкъ. («Коля, онбеш капек бла мороженое».)

Дерсни мураты: Октябрёнокланы джорукъларын эсге тюшюре ётюрюксюз халал кыйын бла джашаргъа юретиу. Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюге.

Дерсде окъуу керекле: Октябрёнокланы джорукъларындан иллюстрацияла, эпидиаскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Эки-юч сохтагъа экскурсияны юсюнден юйде джазылгъан хапарчыкъны окъутуу. Соруула салыу.

2. Эскурсиядан джазылгъан бла соруулагъа джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны «Иги неди? аман неди?» деген темагъа ушагъы, октябрёнокланы джорукъларын эсге тюшюре, иллюстрацияла бла ишлеу.

2. Сёзлюк иш: тергеб.

IV. Устаз «Коля, онбеш капек бла мороженое» деген хапарны окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге хапарны окъутуу.

2. Соруула:

а) Коля не алыргъа излеген эди?

б) Атасы Колягъа не айтхан эди?

в) Коля кече нек джукълаялмай турду?

г) Ол экинчи кюн не этди?

д) Сиз, Коляны орнунда болсагъыз, къалай этерик эдигиз?

3. Эпидиаскоп бла ишлеу. (Китабда суратха къараб хапарын айтыргъа, сюзерге.)

4. Аууздан сурат салыу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ? 2. Бу хапар бизни неге юретеди? 3. Этилген ишге багъа бершу.

VII. Юйге иш: «Коля, онбеш капек бла мороженое» деген хапарны магъанасын айтыргъа. Аууздан сурат салыргъа.

* * *

ОТУЗ ДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Тазалыкъ, тирилик. («Эринчек Байдыу».)

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, кирсизликге юретиу ишни андан ары ёсдюрюрге, тазалыкъны тутаргъа юретирге.

Дерсде окъуу керкле: «Азбука бережливости» деген сурат, сабий джорукъланы иллюстрациялары.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Коля, онбеш капек бла мороженое» деген текстни окъутуб хапарын айтдыруу.

2. Соруула:

1. «Коля, онбеш капек бла мороженое» деген текст-

б) Атасы Колягъа не айтхан эди?

в) Ол экинчи кюн не этди?

г) Коля кече нек джукъламагъан эди?

д) Колягъа къаллай джашчыкъ дерге боллукъду?

3. Аууздан сурат салыу.

4. Сен, Коляны орнунда болсанг, къалай этерик эдинг?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны «Азбука бережливости» деген сурат бла ушагъы.

2. Аман сабийни китабы къаллайды? Иги сабийники къаллайды? Аны тинтиу, китаблагъа къараб. Сабий

джорукъланы эсге тюшюре иллюстрацияла бла ишлеу. Устазны «Аман неди, иги неди?» деген темагъа къысха ушагъы.

IV. Назмуну устаз кесгин окъуйду.

Сѣзлюк иш: тындырыб, ёмюрлюкге.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге «Эринчек Байдыу» деген назмуну окъутуу.

2. Соруюла:

а) Къалай турду Байдыу орундан?

б) Китабларын алыб Байду къайры чыкъды?

в) Кимге тюбеди Байду джолда?

г) Сафыу Байдыуну къулагъыңы джанында не эследи?

д) Сафыу Байдыугъа не деб сорду? Алайчыгъын окъуюкъ.

е) Байдыугъа къаллай къызчыкъ дерге бол-лукъду?

3. Бетле бла окъутуу.

а) Бизни классда Байдыула бармыдыла?

б) Нарт сѣз бла иш.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ? 2. Сафыугъа къаллай къызчыкъ дерге бол-лукъду? 3. Байдыугъа уа? 4. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Эринчек Байдыу» деген назмуну азбар билирге.

* * *

ОТУЗ ДЖЕТИНЧИГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Тазалыкъ, тирилик. («Сагъыш эте турама».)

Дерсни мураты: Сабийлени алдаусуз, ётюрюк-сюз джашаргъа юретну, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: плакатда нарт сѣзле джазыб келтирирге.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Эринчек Байдыу» деген назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

- а) Байдыу орундан кяалай турду
- б) Байдыуну аллына ким чыкды?
- в) Сафыу Байдыугъа не деди?
- г) Байдыу а Сафыугъа не джууаб берди?
- д) Байдыу кяаллай кыызчыкъ эди? Энди уа кяаллай болду?
- е) Сафыу а кяаллай кыызчыкъ эди?
- ё) Бизде бармыдыла Байдыула?

3. Бетле бла окъутуу.

4. Плакатда нарт сёзле бла ишлеу.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны адамлыкны юсюнден ушагъы.

Сабий джорукъланы эсге тюшюрюб, иллюстрацияла бла иш.

2. Плакатда джазылгъан нарт сёзню окъуб, тинтерге.

«Адамны бир алдасапг
Экинчи ийнанмаз».

3. Сёзлюк иш: хылымылы, ант.

IV. Устаз «Сагъыш эте турама» деген хапарны окъуйду.

V. Бегитну.

1. Сабийлеге хапарны окъутуу.

2. Соруула:

- а) Хасан кяалай олтурду кюнорталыкъ ашаргъа?
- б) Хасанга не деб сордула?
- в) Ол не джууаб берди соруугъа?
- г) Кыызчыкъла не этген эдиле?
- д) Адамны алдаргъа боламыды?
- е) Хасан кяаллай джашчыкъды?
- ё) Бизни ичибизде алдагъан адам бармыды?

3. Текстни хапарын айтдырыу.

4. Аууздан сурат салыу.

IV. Дерсни тамамлау: 1. Нени юсюнден окъудукъ биз бюгюн? 2. Неге юретеди бизни бу хапарчыкъ?

3. Хасанга ушаргъа ким сюеди? 4. Этилген ишге багъа берну.

VI. Юйге иш: «Сагъыш эте турама» деген текстни иги окъуб хапарын айта билирге. Аууздан сурат салыргъа.

ОТУЗ СЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Ата-ананы сыйын кёрюу. («Еп-келеучю».)

Дерсни мураты: Кесинден уллуну сыйын, кыйынын ангылаб, сабийлени арну халиге юретну.

Дерсде окъуу керекле: эпидиаскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Сагъыш эте турама» деген текстни сабийлеге окъутуб хапарын айтдырыу.

2. Соруула:

а) Къызчыкъла не этген эдиле?

б) Хасан нек сагъышлы эди?

в) Адамны алдаргъа боламыды? Нек болмайды?

3. Нарт сёз бла иш.

4. Аууздан сурат салыу.

5. Бизни классда алдагъан сабий бармыды?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Джангы дерсни юсюнден устазгы ушагъы.

2. Сёзлюк иш: силкиниб, симсиреб.

IV. «Епкелеучю» деген хапарны устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге «Епкелеучю» деген хапарны окъутуу.

2. Соруула:

а) Хусей анасына не деди?

б) Анасы Хусейге не берди?

в) Хусей не этди?

г) Хасан а не деб келди?

д) Хусейни анасына Хасан, ашаб бошагъанында, не айтды?

е) Хусей анасына не деб къычырды?

ж) Анасы не джууаб берди Хусейге? Алайчыгъын китабдан окъучугъуз.

3. Эпидиаскоп бла иш (китабда берилген сурат бла ишлеу, аны тинтиу).

4. Аууздан сурат салыу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Бююн къаллай джашчыкъны юсюнден окъудукъ? 2. Сизни ичигизде бармы-

ды аллай сабий? 3. Хасан кьаллай джашчыкь эди?
4. Сен кимге ушаргъа сюесе? 5. Этилген ишге багъа бер-
риу.

VII. Юйге иш: «Епкелеучю» деген текстни окъуб, ха-
парын айта билирге.

* * *

ОТУЗ СЕГИЗИНЧИГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Окъуу, юрениу, ишлеу. («Пионер Махмут».)

Дерсни мураты: Назмуну кереклисича окъургъа юретиу, окъууну, ишни сюерге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: октябрёнокланы джорукъларыны иллюстрациялары.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Епкелеучю» деген хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Хусейге кьаллай джашчыкь дерге боллукьду?

б) Хасан а кьаллай джашчыкьды?

в) Бизни классда Хусейге ушагъан сабийле бар-
мыдыла?

г) Хасаннга ушагъанла уа?

3. Этген дерсни юсюнден устазны ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны, сабий джорукъланы эсге тюшюре, иллю-
страцияла бла ушагъы.

«Октябрёнокла — эндиги пионерледиле» деген джорукьну плакатдан окъутуу, тинтиу, суратчыгъы бла ишлеу.

2. Сёзлюк иш: эсин бёледи.

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. «Пионер Махмут» деген назмуну сабийлеге окъу-
туу.

2. Соруула:

а) Махмут не заманда турады?

б) Бет, кьол джууб, кьайры барады?

в) Школгъа ол нек барады?

- г) Махмут дерсни къалай окъуйду?
- д) Эсин неге бѐледи?
- е) Махмут неле кютеди?
- ж) Къаллай джашчыкъды Махмут?
- з) Махмут кимди? (Пионерди.)

3. Китабда берилген сурат бла иш.

4. Биринчи кесегин назмуну азбар этдириу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн дерсде кимни юсюнден окъудукъ? 2. Сиз а билемсиз къозу кюте? 3. Махмут къаллай джашчыкъды? 4. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Пионер Махмут» деген назмуну азбар билиб келирге.

* * *

ОТУЗ ТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Айтханынга керти бол! («Керти сѐз».)

Дерсни мураты: Табигъатха сюймекликни терен этну, ётюрюк аман болгъанын ачыкълау, тил байлыкъны ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «Биз терекле орнатабыз» деген сурат.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Пионер Махмут» деген назмуну сабийлеге ауудан айтдыруу.

2. Соруула:

а) Махмут къайры барады?

б) Нек барады ол школгъа?

в) Устаз аны нек сюеди?

г) Махмут эсин неге бѐледи?

д) Ол нелени кютеди?

е) Бизни классда Махмутча сабийле бармыдыла?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда «Биз терекле орнатабыз» деген сурат бла кесгин ушагъы болады. Биз тереклени нек орнатханыбызны ачыкълау. «Чегетни кюню» бол-

гъашын айтады устаз, адамны саулугъуна джарагъанын айтады. Бизни областда санаторийлени чегетлени ортасына орнатылгъанларындан хапар айтыргъа.

«Октябрёнокла — ётюрюксюз, тюз сабийледиле» деген джорукъну окъутуб тинтиу.

2. Сёз иш: кезлик, сокъураныб.

IV. Устаз «Керти сёз» деген хапарны кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге текстни окъутуу.

2. Соруула:

а) Юнюсю къарнашы не алгъан эди?

б) Ол не этди джюлгюшчюк бла?

в) Атасы анга не айтхан эди?

г) Атасы неге бек къууанды?

д) Юнюсчюк не этди?

е) Юнюсчюкге къаллай джашчыкъ дерге бол-
лукъду?

ё) «Сагъыш эте турама» деген хапарчыкъ бла
«Керти сёз» дегенни орталарында не башхалыкъ
барды?

ж) Фатимадан, Юнюсден къайсын сайлайсыз?

з) Аууздан «Керти сёз» деген хапаргъа сурат
салыу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн бу дерсде ким-
ни юсюнден окъудукъ? 2. Хапаргъа «Керти сёз» деб
нек аталгъанды? 3. Эттилген ишге багъа берюу.

VII. Юйге иш: «Керти сёз» деген хапарны иги
окъуб келирге.

* * *

ОТУЗ ТОГЪУЗУНЧУГЪА КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Табигъатны сакълау. («Сакъ-
ла, кесме!»)

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха суймек-
ликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: чегетни, терек бачха-
ланы суратлары.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Керти сез» деген хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Хапарын айтдыруу.

3. Соруула:

а) Юнюсчюк не хата этген эди?

б) Джашыны айтханына атасы не айтхан эди?

в) Юнюсге къаллай джашчыкъ дерге боллукъду?

г) Бу хапаргъа «Керти сёз» деб нек аталгъанды?

д) Устазны къысха ушагъы (ётген дерсден).

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны чегетни, терек бачханы юсюнден ушагъы, сурат бла ишлеу.

а) Чегет адамгъа не хайыр береди?

б) Терек бачхадан адам не хайыр алады?

в) Бизни кърал табигъатны къалай сакълайды?

г) Бизни школну сохталары лесхозда табигъатны сакълауну юсюнден къаллай ишле баджарадыла?

д) Конституцияда не джазылыб турады табигъатны сакълауну юсюнден? (Устаз окъуйду.)

2. Сёзлюк иш: алтынды, ёмюрге, нюр чачылыр элlege.

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Терек бизге не болады? (Салкъын.)

б) Терекледен бизни кърал дагъыда не этеди?

в) Тереклени не этерге керекди? (Орнатыргъа.)

г) Бизни классдан ким орнатханды терекчикле?

3. Назмуну биринчи кесегин азбар этерге.

4. Аууздан назмугъа сурат салыу.

5. Тебердини, Доммайны, Архызны чегетлерини юсюнден устазны ушагъы (суратларын кергюзте).

VI. Дерсни тамамлау: 1. Нени юсюнден селешдик биз бюгюн? 3. Неге юретеди бизни бу назму? 3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Сакъла, кесме!» деген назмуну азбар билиб келирге. Аууздан сурат салыргъа.

* * *

КЪЫРКЪЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Ата джуртха берилмеклик.
(«Ата джуртум».)

Дерсни мураты: Сабийлени Уллу Ата джуртха суймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Грампластинка «Ата джуртум», иллюстрацияла, СССР-ни картасы.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

а) Октябрёнокланы баш джорукъларын айтыгъыз.

б) Юнюсю, аны кърнашыны халилеринде не затны джаратасыз? Нек?

в) Фатима бла Юнюсден а?

г) «Керти сёз» деб нек аталгъанды хапаргъа?

д) «Сакъла, кесме!» деген назмуну талай сохтагъа азбар айтдыруу.

в) Назмуну магъанасын къалай ангылайсыз?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Уллу Ата джуртну юсюнден устазны ушагъы (картагъа къараб).

2. Грампластинкада, «Ата джуртум» деген джыргъа тынгылау, сюзюу.

3. Сёзлюк иш: джамагъат, джигер, чемер.

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Бизни къралда халкъ къалай джашайды?

б) Бизни къралны ара сахары къайсыды?

в) Москваны каргада ким кёргюзталлыкъды?

г) Ленинград сахарны айырыб артыкъ бек не себебден сиебиз? (1. Октябрь революция анда башланганы ючюн; 2. В. И. Ленинни атын джюрютгени ючюн; 3. Уллу Ата джурт къазауатда джигитлиги ючюн.)

д) Бизни халкъыбыз къаллай халкъды? Алайын назмуда табыб окъучугъуз.

е) Ючюнчю куплетинде джазылгъан тизгинлени сиз къалай ангылайсыз?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Бизни Ата джуртубуз къаллай къралды? 3. Этилген ишге багъа берну.

VIII. Юйге иш: «Ата джуртум» деген назмуну азбар билиб келирге.

КЪЫРКЪЫНЧЫГЪА КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Ата джуртха берилмеклик.
(«Туугъан джуртубуз».)

Дерсни мураты: Сабийлени Ата джуртха сюймекликлерин терен этну, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерседе окъуу керекле: Альбом «Ата джуртум».

Дерсни барыуу

1. Сабийлени дерсге хазырлау.

1. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Назмуну сабийле аууздан айтадыла.

2. Соруула:

а) Бизни Ата джуртубуз кюнден кюннге къалай ёседи?

б) Бизни совет адамла къалай джашайдыла?

в) Къралыбызны ара шахары къайсыды?

г) Бизни кърал халкъла арасы джашауда не ючюн кюрешеди?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

Устазны ушагъы:

Бизни къралда кёб тюрлю миллет джашайды. Ала барысы, бир юйдегича, шохлукъда, насыбда, тенгликте, къууанчда джашайдыла. Бизге уллу насыбны Ленинни партиясы, Уллу Октябрь социалист революция бергендиле Къуру бизни областда 83 тюрлю миллет джашайды. Аланы ичинде: оруслула, къарачайлыла, черкесле, абазала, ногъайлыла, эрменлиле, тегейлиле, урумлула, дагъыда башхала. Бютеу барысы къарнашлага джашайдыла.

Сёзлюк иш: коммунизм, къууанчлы джашайбыз.

V. Бегитну.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Бизни Ата джуртубуз къаллайды?

б) Аны картада чеклерин ким кёргюзталлыкъды?

в) Къралыбызда къаллай миллетле джашайдыла?

г) Бизни областда уа?

д) Ол миллетле бир-бири бла къалай джашайдыла?

е) Бизге бу насыблы джашауну ким бергенди?

ё) Коммунист партия не ючюн кюрешеди?

VI. Оюмлу сёз бла иш:

1. «СССР—халкъны анасыды,
Къарнашлыкъны къаласыды»

2. Совет Конституцияда тенгликни юсюнден не джазылганды?

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Бизни областда къайсы миллетле джашайдыла? 3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: Текстни кереклисича окъуб, хапарын айта билирге.

* * *

КЪЫРКЪ БИРИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Ата джуртха берилмеклик.
(«Ата джуртха».)

Дерсни мураты: Сабийлени Ата джуртха сюймекликлерин терен этну, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: «СССР-ни картасы, альбом «Ата джуртум», иллюстрацияла: Тебердини, Доммайны, Архызны юсюнден грампластинка.

Дерсни баруу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Туугъан джуртубуз» деген хапарны сабийлеге окъутуу, магъанасын кеслерини сёзлери бла айтдыруу.

2. Соруула:

а) Бизни Ата джуртубуз къаллайды?

б) Къайсы миллетле джашайдыла бизни къралда?

в) Областда уа?

г) Бизни партия къралланы арасында не ючюн кюрешеди?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Дерсни аллы бла устазны ушагъы:

Бизни Ата джуртубуз бек уллуду. Аны чеклери, картада кёргенибизча, бек узун созулбдула. Ата джуртубузда кёб тюрлю миллетле джашайдыла. Бизни къралны миллетлери бир юйдегича биригиб джашайдыла. Биз Ата джуртубузну бек сюебиз. В. И. Ленин этген осиятланы толтура, ол кёргюзген джолдан таймай барабыз.

2. Сёзлюкиш: борчумдан кьутулдум.

IV. «Ата джуртха» деген назмуну аууздан устаз окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Грампластинкада «Ата джуртум» деген джыргъа тынгылау, магъанасын сюзюу.

а) Октябрь революциягъа дери адамла къалай джашагъандыла?

б) Сабийле школгъа барысы джюрюймю эдиле?

в) Энди уа къалай джашайды халкъ?

г) Сабийле (сизни джылыгъызда) ишге барамыдыла?

д) Къайры джюрюйдюле ала?

е) Бизге бу джашау нени кючю бла табылгъанды? (Октябрьны.)

ё) Кимни башчылыгъы бла болду ол?

ж) Ненчанчы джыл болду революция?

з) Ненчанчы джыллыкъ байрамны кьууанчыи этдик биз быйыл?

Сабийле, бизни таулу халкъла да кыйын болумда джашагъандыла.

Бизни халкъда не окъуу, не джазыу болмагъанды. Энди уа кёресиз халкъыбызны джашауун. Тиширыуну эртде заманда окъургъа эркинлиги болмагъанды. Энди къралгъа кьуллукъ этиуде эркишиледен артха къалмайдыла. Космосда да, джерде да тиширыула уллу магъанасы болгъан ишлени джюрютедиле.

а) Кимни анасы джюрюйдю ишге бизде?

б) Къайда ишлейдиле ала?

в) «Социалист Урунууну Джигити» деген атны таулу тиширыуладан кимле джюрютедиле бизни областда? (Байрамкъулланы Зухра, Шидакъланы Патня, Дугужева Марджан.)

IV. «Ата джуртха» деген назму бла «Къарачай» деген джырны окъуйду.

1. Сёзлюк иш: Джигит, шох юйюр.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге джырны окъутуу.

2. Грампластинкагъа тынгылау, джырлатыу саулай класс бла.

3. Соруула:

а) Къарачай толу эркинлик къачан табханды? Алайчыгъын китабдан табыб окъучугъуз!

б) Бизни къралда шох юйюрге Къарачай къаллай кърнаш болуб къошулгъанды?

в) Бизге бу джашауну ким бергенди?

г) Бизни джуртубуздан чыкыгъан тулпарланы ким биледи?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерседе нени юсюнден окъудукъ? 2. Къарачай Россиягъа къаллай кърнаш болгъанды? 3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Ата джуртха» деген назмуну азбар этерге, «Къарачай» деген джырны аууздан айтыб, джырларгъа юренирге.

* * *

КЪЫРКЪ ЭКИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Ата джуртха берилмеклик. («Ара сахарыбыз».)

Дерсни мураты: Сабийлени Ата джуртха суймекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерседе окъуу керекле: Иллюстрацияла, СССР-ни картасы.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Ата джуртха» деген назмуну азбар айтдыруу.

2. «Къарачай» деген джырны класс бла джырлау.

3. Соруула:

а) Къарачай толу эркинлик къачан табханды?

б) Россиягъа къаллай кърнаш болуб къошулгъанды Къарачай?

в) Ким берди бизге керти джашау?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы:

а) Картада бизни Ата джуртубузну чеклерни ким табар?

б) Бизни Ата джуртубузгъа къаллай дерге боллукъду?

в) Бизни къралны ара сахары къайсыды?

г) Москваны картада ким кёрюзтюр?

д) Москваны юсюнден къаллай назмула билесиз?

Сабийле, бизни Ата джуртубуз бек уллуду, кючлюдю, байды. Биз къралыбызны байлыгъын, кючюн байрам кюн парадда къргенбиз. Ата джуртубузну ара шахары Москвады. Ол бек уллу, ариу шахарды. Анда метро, уллу юйле, кенг орамла бек кѣбдюле. Неден да ариу Кремльди. (Иллюстрацияланы кѣргюзтюб, ушакъны аны бла бошаргъа.)

2. Сѣз люк иш: метро, электропоезд.

IV. «Ара шахарыбыз» деген хапарны устаз окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Сабийлеге хапарны окъутуу.

2. Соруула:

а) Джашчыкъ джай къайры барды?

б) Ол анда неле кѣрдю?

в) Метрода неге миндиле ала?

г) Къайда тюшдюле басхычдан?

д) Джерни тюбюнде не кѣрдюле ала?

е) Къайры чыкъдыла ала электропоезд бла?

ѳ) Бизни Ата джуртубуз къаллайды?

ж) Аны ара шахары къайсыды?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн не бла шагърей болдукъ? 2. Ата джуртубуз къаллайды? 3. Аны ара шахары къайсыды? 4. Этилген ишге багъа берниу.

VII. Юйге иш: «Ара шахарыбыз» деген хапарны иги окъуб магъанасын айтыргъа.

* * *

КЪЫРКЪ ЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Бизни область.

Дерсни мураты: Бизни областны байлыгъын, ариулугъун ачыкълау, табигъатны сюерге, сакъларгъа юретиу.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, грампластинка.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Ара шахарыбыз» деген хапарны окъутуб, магъанасын айтдырыу.

2. Соруула:

а) Джай джашчыкъ атасы бла къайры баргъан эди?

- б) Москва кьаллай шахарды?
- в) Джашчыкъ анда неле кёрдю?
- г) Бизни Ата джуртубуз кьаллайды?
- д) Аны ара шахары кьайсыды?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны соруу халда ушагъы.

а) Москва бизни кьралны ара шахарыды. Бизни областны ара шахарын ким биледи?

б) Ким баргъанды сизден Черкескеге?

в) Кьаллай шахарды Черкесск?

Черкесск шахар кюнден кюннге ёсюб келеди. Аны кенг, арну орамлары, мийик, омакъ юйлерн бардыла. Черкесскеде фабрикле, заводла ишлейдиле. Джууукъ элледен адамланы ишге алыб кетедиле, шахардан автобуса келиб. Аякъ кийим фабрика бла кийим тикгенге артыкъ да кёб адам джюрюйдю. НВА, РТИ, «Каскад», Химия заводлагъа джууукъ элледен кёб адам ишге джюрюйдюле.

Бизни областны байлыгъы уллуду: ташкёмюр, кюмюш, джез, кьоргъашын чыгъады. Мийик таула, кьалын чегетле бек кёбдюле. Чегетлирибиз болгъан джерде тауланы ортасында орналгъандыла пансионатла, санаторийле, урунган халкъны саулугъун багъар ючюн.

2. Сёзлюк иш: Советлени Юйю.

IV. Устаз кесгин окъуйду текстни.

V. Бегитиу.

1. «Бизни область» деген хапарны сабийлеге окъу-туу.

2. Соруула:

а) Бизни областны ара шахары кьайсыды?

б) Черкесск кьаллай шахарды?

в) Бизни областны кьаллай байлыгъы барды?

г) Ким баргъанды сизден Черкескеге?

VI. Грампластинкагъа тынгылау, джырны тинтиу.

VII. Китабда берилген сурат бла ишлеу.

VIII. Юйге иш. «Бизни область» деген хапарны кесгин окъуб, магъанасын айтырча юренирге.

* * *

КЪЫРКЪ ТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Областны шахарлары. («Шахарла».)

Дерсни мураты: Бизни областны шахарлары

бла шагърей этерге, тауларыбызны ариулукъларын, байлыкъларын, хайырларын ачыкълау, сабийлени Ата джуртха, табигъатха суймекликлерин терен этну.

Дерсде окъуу керекле: Тюрлю-тюрлю иллюстрацияла («Архыз», «Доммай», «Теберди»), грампластинка («Минги Тау»).

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

1. «Бизни область» деген хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Областны ара шахары къайсыды?

б) Областны байлыкълары.

в) Къайсы миллетле джашайдыла бизни областда?

г) Къарнаш шохлукъ областны миллетлерини арасында къалай бегигенди?

д) Аны биз не затлада кёребиз?

е) Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны бизни областны шахарларыны, тауларыны юсюнден ушагъы:

а) Бизни областны шахарларын ким биледи?

б) Ненча шахар билесиз?

в) Сууларыбыз а къайсыладыла?

Карачаевск жангы шахарды. 1924 джыл ишлениб тебрегенди, ол эки суу (Теберди бла Къобан) бир-бирине къошулгъан джерде орналыбды. Кеси да ариу таулары ортасындады. Бизни областны тауларыны ариулукълары саулай дунягъа белгиледи. Аланы байлыкълары, гара суулары, нарат, наз, нызы тереклери, ёзенлери, чегетлери, сейирлик джашил ханслары, чокъракъ шоркъа суулары, кюнде кюмюшча джылтырагъан къанга бузлары, джитибаш таулары, агъараб тургъан акъ къарлары, кюртлери.

(Устаз дерсге келтирген иллюстрацияларын кёрдюзтеди.)

IV. «Шахарла» деген хапарны устаз кесгин окъуйду.

1. Сёзлюк иш: эмен, наз, нызы, нарат, гара суу.

V. Бегитиу:

1. Хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Карачаевск шахар къалайда орналгъанды?

б) Шахарны тегерегинде неле бардыла?

в) Четгеледе не терекле ёседиле?

г) Шахардан къарасанг, къаллай таула кёресе?

3. «Минги тау» деген грампластинкагъа тынгылау, тинтиу.

4. Областта андан сора къайсы шахарла бардыла?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ?

2. Этилген ишге багъа бериу, оюм алыу.

VII. Юйге иш: «Шахарла» деген хапарны иги окъуб, магъанасын айта билирге.

* * *

КЪЫРКЪ БЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Экскурсия (элге, шахаргъа).

Дерсни мураты: Областны (районну, шахарны, элни) историясындан бек магъаналы затла бла шагърей болуу, шохлукъну, Ата джуртха суймекликни бегитиу.

Экскурсиягъа тебрерни аллында озгъан дерследе айтылгъанны эсге салады устаз («Ата джуртум», «Туугъан джуртубуз», «Ата джуртха», «Къарачай», «Ара шахарыбыз», «Бизни область», «Шахарла» деген материалладан). Экскурсияда не затха эс бёлюрге кереклисин айтыб ангылатады, къайры барлыкъларын айтады.

Экскурсиядан къайтханлай, кёрген, эштген затларындан къысхача ушакъ-этеди, юйде аны юсюнден къысха хапарчыкъ джазыб келирге буюрады.

* * *

КЪЫРКЪ АЛТЫНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Совет Аскер—Ата джуртну сакълауу. («Совет Аскер».)

Дерсни мураты: Совет Аскерге суймекликни,

Ата джуртну кьоруулауда совет адамны таукеллигини, джигитлигин ачыкьлау.

Дерсде окъуу керекле: Совет Аскерни юсюнден суратла, плакатла, нарт сёзле.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Юйде джазылган хапарчыкьны (экскурсияны юсюнден) эки-юч сохтагъа окъутуу.

2. Юйде этилген ишни тамамлау, багъа берну.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны Совет Аскерлени юсюнден, аланы къазауатда джигерликлерини, таукелликлерини юсюнден ушагъы.

Бююнлюк кючлерини хапарын ачыкьлайды. Бююнлюкде Аскерде кимлени къарнашлары кзулдукъ этгенин ачыкьлау, д. а. к.

2. Сёзлюк иш: батыр сермешгендиле.

IV. Устаз «Совет Аскер» деген текстни окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Совет Аскерни кьууанч кюню кьайсы заманда болады?

б) Совет Аскер кьайсы джауланы хорлагъанды?

в) Совет Аскерге бютеу халкьыбыз не бла болушханды? Аны китабда табыб окъучугъуз.

VI. Нарт сёзле бла, оюмлу сёзле бла ишлеу, магъаналарын тинтиу.

1. «Уруш—халкьны джаууду».

«Совет Аскер—рахатлыкьны кьаласы».

«Совет Аскер—ишчи, элли баласы».

2. Бизни областда «Совет Союзну Джигити» деген атны кимге берген эдиле къазауатны заманында (Багъатырланы Харун, Къасайланы Осман, барысы да 14 адам).

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бююн нени юсюнден окъудукъ? 2. Совет Аскерни кюню кьайсы айда болады. 3. Совет Аскерни халкь не ючюн суюди? 4. Этилген иште багъа берну.

VIII. Юйге иш. 1. «Совет Аскер» деген текстни иги окъуб, хапарын айтыргъа. 2. Хар сохта юйдегисинден аскерде къуллукъ этгенлени билиб келсин.

* * *

КЪЫРКЪ АЛТЫНЧЫГЪА КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Чекчи—Ата джуртну сакълауу-лу. («Чекде».)

Дерсни мурагы: Совет Аскерни джер юсюнде рахатлыкъны сакълауун ачыкълау. Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, Совет Союзну Джигитлерини юсюнден альбом. Диафильм.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Совет Аскер» деген хапарны окъутуу.

2. Кеслерини сёзлери бла хапарын айтдыруу.

3. Соруула:

а) Совет Аскерини къууанч кюню къайсы заманда болады?

б) Совет солдатла фашистле бла къалай сермешгендиле?

в) Совет Аскерге халкъ къалай болушханды?

г) Совет Аскер кимлеге эркинлик бергенди?

4. Нарт сёзлени бир окъучугъуз.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны, альбом бла, иллюстрацияла бла ишлей, ушагъы соруу халда ётеди.

2. Сёзлюк иш: аякъ тюбде джырылдайд, санларымы бюгалмаз.

IV. Назмуну устаз аууздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Совет солдатла чеклерибизни къалай сакълайдыла?

б) Ала не этерге хазырдыла?

3. Назмуну биринчи кесегин классда азбар этиу.

4. Диафильмчикге къарау, тинтиу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Кече да, кюн да чеклерибизни кимле сакълайдыла? 3. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: «Чекде» деген назмуну азбар билиб келирге.

* * *

КЪЫРКЪ ДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Совет солдатны болушчусу.
(«Тюклю санитарла».)

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла: ит—чекде, ит—пожарник, ит—санитар, ит—уучу.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Чекде» деген назмуну аууздан айтдырыу.

2. Соруула:

а) Чекчи солдат къайда сюеледи?

б) Ол чекде нек сюелди?

в) Сизни уа аскерде чекчи къуллукъ этген кишигиз бармыды?

а) Чекчи солдат къайда сюеледи?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны соруу халда юй джануарланы юсюнден ушагъы (иллюстрацияла бла иш).

2. Сёзлюк иш: окъ, уруш, ахсыныб, шагърей, госпиталь.

IV. Устаз «Тюклю санитарла» деген хапарны окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Хапарны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Тюклю санитарла деб неге айтадыла?

б) Аланы къайда юретедиле?

в) Джаралы солдат къайда джата эди?

г) Ол нени кёрдю?

д) Ит къайры къачыб кетди?

е) Санитарла солдатны къайры элтдиле?

ж) Итни адамгъа не хайыры барды?

VI. Нарт сѣзню окъуу, тинтиу.

«Батыр бир ёлюр, къорккъакъ минг ёлюр».

Ит солдатны къалай табды? ана китабдан табыб бир окъучугъуз.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде нени юсюнден окъудукъ? 2. Итни адамгъа къаллай хайыры барды? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VIII. Юйге иш: Текстни иги окъуб хапарын айта билирге. Нарт сѣзле табыб джазыб келирге.

* * *

КЪЫРКЪ СЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Аналаны байрамы. («Байрам».)

Дерсни мураты: Аллыбыздагъы байрамны элге салыб, аналаны, къарт аналаны къралда да, юйде да ишлерин ачыкълау. Сый беруу.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, нарт сѣзле плакатда, диафильм «Ана».

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Тюклю санитарла» деген текстни окъугуу, хапарын айтдыруу:

а) Солдат къайда джата эди?

б) Аны не табды?

в) Ит биргесине кимлени алыб келди?

г) Санитарла солдатны къайры элтдиле?

д) Итлени къайда юретдиле?

е) Ары къаллай итлени аладыла?

2. Санитарла солдатны госпиталгъа элтгенлерин китабда табыб окъучугъуз.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны 8-чи Мартны юсюнден ушагъы.

2. Сѣзлюк иш: хурмет, назик, ийнакълагъан, чууакъ.

IV. Назмуну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Тиширыуу байрамын къачан белгилеб башлагъандыла?

б) Биз аналагъа не саугъа этебиз?

в) Анала мыдах болмаз ючюн джерни юсюнде не болургъа керекди?

г) Джашау джолда анала бизге не боладыла?

д) Тиширыула не ишлени тындырадыла?

VI. «Ана» деген диафильмге къарау, тинтну.

VII. Нарт сѣз бла ишлеу:

«Кюн джерни джылыуу,
Ана юйню джылыуу».

VIII. Дерсни тамамлау: 1. Бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Тиширыула къралда къаллай джумушланы тындырадыла? 3. Сизни аналарыгъыз къайда ишлейдиле? 4. Этилген ишге багъа берну.

IX. Юйге иш: «Байрам» деген назмуну кесгин окъуб хапарын айта билирге.

* * *

КЪЫРКЪ ТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Джигерлик. («Джигер къыз».)

Дерсни мураты: Элчи тиширыуланы фермалада, сыртлада, бачхалада джигер урунууларын ачыкълау Сабийлени ишге тырмашууларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Эпидиаскоп, иллюстрацияла, диафильм «Мени анам».

Дерсни баруу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтну.

1. «Байрам» деген назмуну аууздан айтдыруу.

2. Аналарыбызгъа къаллай саугъала этерге керекбиз? (Китабдан табыб окъугъуз.)

3. Бизни къралда тиширыула къаллай ишледе урунадыла? (Устаз, врач, космонавт, малчы.)

4. Сизни аналарыгъыз а къайда ишлейдиле?

5. Бизни совхозда (колхозда) алчы урунган тиширыуланы атларын ким айтыр?

6. Бизни областда «Социалист Урунууну Джигити» деген сыйлы атны кыйсы тишируула алгандыла?

7. Бизни классда айырмагъа окъугъан кыйсыладыла?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны, элчи тиширууланы ишлерини юсюнден иллюстрацияланы кёргюзте, ушагъы (эпидиаскоп бла).

2. Сёзлюк иш: айланджук, ёлчелеучю, план.

IV. «Джигер кыйз» деген хапарны окъуйду устаз.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Сабийлеге школгъа ким келген эди?

б) Зурум кыйда ишлей эди?

в) Ол кылай ишлей эди?

г) Зурум фермада планны кылай бирге толтургъан эди?

д) Бизни совхозда (колхозда) кимни билеспиз алчы сауучуладан?

е) Биз аланы суратларын кыйда кёрген эдик экскурсиягъа баргъаныкъда?

VI. Диафильмни кёргюзтюу, аны тинтиу.

1. Сизни ичигизде уа кимни анасы ишлейди фермада?

2. Ол кылай ишлейди?

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерседе не бла шагърей болдукъ? 2. Зурум кылай ишлей эди? 3. Ол сабийлеге кылай хапар айтды? 4. Этилген ишге багъа беруу.

VIII. Юйге иш: «Джигер кыйз» деген хапарны иги окъуб кесигизни сёзюгюз бла айта билирге. Юйде хапарчыкъ джазыгъыз «Байрамны кылай ашырдыкъ» деген темагъа.

* * *

ЭЛЛИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Джылны чакълары. («Джаз келди».)

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха сюймекликлерин терен этну, джазны шартларын ачыкылау.

Дерседе окъуу керекле: Левитанны «Джаз» деген сураты, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

- I. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген ишни тинтиу.
 1. «Джигер къыз» деген хапарны окъутуу, кеслерини сёзлери бла айтдыруу.
 2. Соруула:
 - а) Зурум къайда ишлей эди?
 - б) Ол къалай ишлей эди?
 - в) Планны уа къаллай бирге толтургъан эди ферма?
 - г) Сабийле эшикден чыгъыб келе, не джазылыб тургъанын кёрдюле? Алайчыгъын китабдан бир окъучугъуз.
- III. Жангы дерсни ангылатуу.
 1. Устазны джазны шартларын ачыкълауу юсюнден ушагъы.
 2. Левитанны «Джаз» деген сураты бла иш.
 3. Сёзлюк иш: даурбаз, къарылгъачла, тамчыла.
- IV. Устаз «Джаз келди» деген назмуну аууздан окъуйду.
- V. Бегитиу.
 1. Сабийлеге назмуну окъутуу.
 2. Соруула:
 - а) Къарны не зат эритди?
 - б) Джол, арбаз къалай тюрлендиле?
 - в) Къайда берди белги джаз?
 - г) Къарылгъачла не этдиле?
 - д) Биринчи тамчыла не чачдыла?
- VI. Аууздан хапар къурау (китабда сурат бла).
- VII. Назмуну биринчи кесегин азбар этерге.
- VIII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ?
 2. Бизни къралда табигъатны сакълау къалай барды?
 3. Этилген ишге багъа беруу.
- IX. Юйге иш: «Джаз келди» деген назмуну азбар билиб келирге.

* * *

ЭЛЛИНЧИГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Джылны чакълары. («Къанатлыла къайтдыла».)

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын

ёсдюрю, къанатлыланы бачхалагъа, сабанлагъа, те-
реклеге хайырларын ачыкълау.

Дерсде окъуу керекле: СССР-ни Конститу-
циясында «Къанатлыла къайтдыла» деген сурат, диа-
фильм.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтну.

1. «Джаз келди» деген назмуну сабийлеге аууздан
айтдыруу.

2. Соруула:

а) Джылны не заманыны юсюнден айтылады бу
назмуда?

б) Джазны дагъыда не шартларын билесиз сиз?

в) Бизни совхозда (колхозда) къаллай джазгъы
ишле этиледиле бусагъатда?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны «Къанатлыла къайтдыла» деген сурат
бла ушагъы.

2. Сёзлюк иш: тенгизни ары джаны, шорбатда.

IV. Устаз «Къанатлыла къайтдыла» деген хапарны
кесгин окъуйду.

V. Бегитну.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Уячыкъларын къалай ишлейдиле чыпчыкъла?
Алайчыгъын китабда табыб окъучугъуз.

б) Къайдан къайтдыла къарылгъачла?

в) Ала неле ишлейдиле?

г) Къайдан ташыйдыла саз топракны?

д) Уяны тюбюне не саладыла ала?

е) Неге керекди тюк уяны тюбюне?

ё) Чыпчыкъланы сакълауну юсюнден Консти-

ж) Чыпчыкъланы сакълауну юсюнден Консти-

туциядан устаз окъуйду.

VII. «Къой чыпчыкъла къайтдыла» деген диафильм-
ны кёргюзтюу, тинтну.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден
окъудукъ? 2. Неге юретеди бизни бюгюнню дерс?
3. Этилген ишге багъа бериу.

VIII. Юйге иш: «Къанатлыла къайтдыла» деген ха-
парны иги окъургъа.

ЭЛЛИ БИРИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Космосну байрамы. («Биринчи космонавтла».)

Дерсни мураты: Совет илму бла техниканы кюнден кюннге ёсюб баргъанын ачыкълау, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Космонавтланы суратлары бла альбом.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуб хапарын айтдыруу.

2. Соруула:

а) Джылы джерледен неле къайтдыла?

б) Къарылгъачла не ишлейдиле?

в) Къаллайдыла аланы уячыкълары? Алайчыгъын айырыб бир окъучугъуз.

г) Табигъатны сакълауну юсюнден СССР-ни Конституциясында не деб турады?

д) Биз а табигъатны сакълауда не джумушланы баджарабыз?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны «Космонавтканы кюнюню», байрамны юсюнден ушагъы, альбомну кёргюзтюу.

2. Сёзлюк иш: ракета, космос.

IV. «Биринчи космонавтла» деген хапарны устаз окъуйду.

V. Бегитну.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Биринчи космонавт кимди? Алайын китабда табыб окъучугъуз.

3. Соруула:

а) Космос къайдады?

б) Анда хауа бармыды?

в) Дунняны башында биринчи космонавт кимди?

г) Башха космонавтланы тукъумларын айтчыгъыз?

д) Бизни кърал бютеу дунняда къаллай болум ючюн кюрешеди?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден

окъудукъ? 2. Кимледиле биринчи космонавтла?
3. Эттилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: «Биринчи космонавтла» деген хапарны нги окъуб келирге.

* * *

ЭЛЛИ ЭКИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Экскурсия.

Дерсни мураты: Джазгъы табигъатны сынау.

Эккурсиягъа чыгъардан алгъа хазырланьргъа керекди: къайры, не мурат бла барлыкъларын сабийлеге ангылатыу, не затха эс бёллюклерин айтыу, айланган заманда сакъ болургъа, бир-биринден айырылмазгъа кереклисин айтыу.

Эккурсия бошала туруб сабийле кёрген, сынагъан затланы юсюнден, табигъатны сакълауну юсюнден айтыб, юйде хапарчыкъ джазыб келирге буюрады устаз.

* * *

ЭЛЛИ ЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Урунуудады адамны насыбы («Насыбды ишлеген». Къулийланы Къайсын).

Дерсни мураты: Сабийлени джюреклеринде урунуугъа, ишге суймекликни бегитиу.

Дерсде окъуу керекле: Сурат (ишчиле, колхозчула ишлей тургъанларын кёргюзтген), урунууда джигерлик ючюн берилген кърал саугъаланы суратлары, элде алчыланы, иште джигерлени суратлары, грампластинка.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Ал кюнюнде экскурсияда не затла кёргенлеринден хапар айтдырыу (сорууланы болушлугъу бла).

III. Джангы дерсни ангылатыу.

I. Урунууну магъанасын чертиу. Джамагъатны джашауунда, хар адамны джашауунда да эм керекли, эм магъаналы зат урунуу болгъанын чертиу. Социализм

урунуу сыйын, урунган адамны сыйып келтиргенин ангылаты, капитализмни къралларында ишсизликни кыйынлыгы, урунуу байлагъа рысхы, ишчилеге адаргы, бурху затчыкъ, ала ачдан ёлмей джарашча, тамбла да ишлеб, байлагъа хайыр келтирирча бир кесек зат берилиб кългъанын ангылатыу.

2. Къулийланы Къайсынны «Насыбды ишлеген» деген назмусун окъуйду устаз, магъанасын ангылатады.

3. Тёрт куплетни тёрт сохтагъа окъутады; аланы хар бирине, окъугъандан сора, окъулгъан куплетни магъанасын айтдырады.

С ё з л ю к и ш: кълам, сюрме, асфальт.

IV. Бегитиу.

1. Эки-юч сохтагъа бютеу назмуну окъутуу.

2. Соруула:

а) Къллай ишлени сагъынады автор назмуда?

б) Аладан къайсын сайладыгъыз сиз? Нек?

в) Ким айтыр, атасы, кърнашы къайда ишлегенин, къллай ишлегенин?

г) Уллу болсагъыз, сиз къайсы ишде уруннукъ-суз?

д) Къллай сый бериледи бизни къралда джигер ишлеген, халал урунган адамгъа?

V. Дерсни тамамлау.

1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ? Не ангыладыкъ андан?

2. Урунуу не береди адамгъа?

3. Этилген ишге багъа беруу.

VI. Юйге иш: «Насыбды ишлеген» деген назмуну кесгин окъуб, магъанасын айтырча юренирге. Юйдегилеригизде ким къайда ишлегенин соруб, билиб келирге. Ишни юсюнден нарт сёзле билирге, классда аланы айтырча хазырланыргъа. Кълхоз (совхоз) быйыл къралгъа къллай продукция сатады, къллай бир — аны билирге.

* * *

ЭЛЛИ ТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Урунуу. «Къойчу». (Къобанланы Ахматны назмусу.)

Дерсни мураты: Сабийлени урунуугъа суймек-

ликлерни терён этну, профориентация ишни бардырыу, назмуну кереклисича окъутуу.

Дерсде окъуу керекле: Совхозну (колхозну) алчы кьойчуларыны суратлары.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

1. «Насыбды ишлеген» деген назмуну аууздан айтдырыу.

2. Назмуну ким джазгъанды?

3. Нени юсюнден джазылгъанды назмуда?

4. Назмулгъа «Насыбды ишлеген» деб нек аталгъанды?

5. Ишни юсюнден къаллай нарт сёзле билесиз?

Ишлемеген — тишлемез.

Джюрюгеннге—джёрме, джюрюмегеннге—джукъ да берме.

Иште—ёлю, ашда—бёрю.

III. Джууабланы тамамлау.

IV. Жангы дерсни ангылатыу. Дерсни аллы бла соруу халда устазны ушагъы:

1. Иги ишлеген адамланы сыйларын къалай кёрдиле бизни къралда?

2. Бизни совхозда (колхозда) урунууда алчы болуб ишлегенле кимледиле?

3. Устаз алчы кьойчуланы суратларын кёргюзтеди, аланы хар бирини юсюнден соруб, кеси да кьошуб, ушакъ бардырады.

V. Назмуну устаз аууздан кесгин окъуйду.

VI. Музыкалы керилиу минут.

VII. Жангы дерсни бегитиу:

1. «Кьойчу» деген назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Айырыб окъутуу: кьойчуну иги ишлегенини юсюнден джазылгъан джерчигин табыгъыз.

VIII. Классха соруула:

1. Бизни совхозну (колхозну) кьойлары джай къайда отлайдыла?

2. Совхоз (колхоз) къралгъа джюн, эт сатыудан планны къалай толтурады?

3. Бизни классда кимни атасы, кьарнашы ишлейди совхозда (колхозда), кьойчу болуб?

4. Сиз джай атагъыз бла къошха чыгъамысыз?

IX. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн не ишни юсюнден сёлешдик? 2. Алчы къойчуланы атларын атчыгъыз.

X. Юйге иш: «Къойчу» деген назмуну кереклисича окъургъа, аталарыны, къарнашларыны ишлерини юсюнден сочинение джазыб келирге.

* * *

ЭЛЛИ БЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Эл мюлк ишлеге болушуу. («Сиз болушамысыз?» деген хапар.)

Дерсни мураты: Сабийлени урунуугъа суймекликлерин терен этну, тил байлыкъларын ёсдюрюу, текстни кесгин окъургъа юретну.

Дерсде окъуу керекле: «Джай чегетде» деген сурат, кёгет тереклени суратлары.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

1. «Къойчу» деген назмуну азбар айтдырыу.

2. Соруула:

а) Къойчу къойланы къайда кютеди? (Алайчыгъын табыб окъугъуз.)

б) Табигъатны юсюнден не джазылгъанды назмуда? (Китабда табыб окъугъуз.)

в) Къойчуну иги ишлегенин неден билебиз?

г) Аталарыгъыз, аналарыгъыз, къарнашларыгъыз къайда ишлейдиле? Аладан малчылыккъда ким ишлейди?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

Дерсни аллы бла соруу халда устазны ушагъы:

а) Сиз джай каникулланы къалай ашырасыз?

б) Чегетде сиз не зат джыйдыгъыз?

в) Бизни колхозда (совхозда) къаллай ишлеге болушадыла сохтала?

IV. Джангы текстни кесгин окъуйду устаз.

Сёллюк иш: гургум, дугъум.

V. Музыкалы керилиу минут.

VI. Бегитиу.

1. «Сиз болушамысыз?» деген текстни сабийлеге окъутуу.

2. Хапарын сабийлеге айтдыруу.
3. Айырыб окъутуу (сабийле колхозгъа, совхозгъа къалай болушханларыны юсюнден).

VII. Фонетика иш.

«Нартюх» деген сёзню тинтиу:

- VIII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн къайсы текстни окъудукъ? 2. Бу текст бизни неге юретеди?

IX. Юйге иш: «Сиз болушамысыз?» деген хапарны окъуб, магъанасын айта билирге.

* * *

ЭЛЛИ АЛТЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Терекчилик. (Кочетковну «Ала-мат терекчи» деген хапары.)

Дерсни мураты: И. В. Мичуринни ишени юсю бла сабийлени табигъатха сиймекликлерин ёсдюрюу, бегитну, кёгетчиликни магъанасын ангылатуу.

Дерсде окъуу керекле: И. В. Мичуринни портрети, кёгет терекле битген бачханы сураты, кёгетле.

Дерсни барыуу

- I. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген ишени тинтиу.
 1. «Сиз болушамысыз» деген хапарны окъутуу.
 2. Соруула:
 - а) Бизни колхозда (совхозда) къаллай ишлени (санагъатланы) билесиз?
 - б) Сохтала къайсы ишледе болушадыла совхозгъа (колхозгъа)?
 - в) Сиз кесигиз болушамысыз совхозну (колхозну) ишинде?
 - г) Юйде ата-аналарыгъызгъа уа къалай болушасыз?
- III. Джууабланы тамамлау.
- IV. Джангы дерсни ангылатуу.
 1. Устаз дерсни темасыны юсюнден (терекчиликни, табигъатны сакълауну юсюнден) ушакъ этеди.
 2. Андан сора хапарны кесгин окъуйду, сёзлюк иш бардырады: сорт, сынам иш, онгу болмагъанды.

V. Дерсни бегитиу. Хапарны юч бѣлюмюн юч сохта-
гъа окъутады. Соруула салыб, хапарны сабийлеге айт-
дырады:

1. И. В. Мичурин къайда туугъанды, къаллай иш
ле бардыргъанды?

2. Бизни совхозда (колхозда) къаллай кѣгет терек-
ле ёседиле, ала къаллай хайыр бередиле?

3. Сизни бачхагъызда къаллай кѣгет терекле ёсе-
диле?

4. Сиз къалай къарайсыз тереклеге?

VI. Устаз «Сакъла, кесме!» деген назмучукъну
окъуйду.

VII. Дерсни тамамлау:

1. Биз бюгюн не затны юсюнден окъудукъ?

2. Бу хапар бизни не затха юретеди?

VI. Устаз «Сакъла, кесме!» деген назмучукъну
окъуйду.

VII. Дерсни тамамлау:

1. Биз бюгюн не затны юсюнден окъудукъ?

2. Бу хапар бизни не затха юретеди?

VIII. Юйге иш. «Алапат терекчи» деген хапарны
кесгин окъуб, магъанасын айтырча юренирге. «Сакъ-
ла, кесме!» деген назмучукъну азбар этерге.

* * *

ЭЛЛИ ДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Уллу вождь. («Бюгюн туу-
гъанды».)

Дерсни мураты: Сабийлени Уллу Ленинге сюй-
мекликлерин терен этиу, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: грампластинка («Ле-
нинни джыры»), альбом «Бизни Ильич» (сабийле кес-
лери джыйгъан, джазгъан).

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Текстни хар бѣлюмюн бир сохтагъа окъутуу.

2. И. В. Мичурин къайда джашагъанды? Ол ша-
харны атын билемисиз?

3. Къаллай ишлери бла белгили болгъанды бютеу дунягъа Иван Владимирович?

4. «Сакъла, кесме!» деген назмуну азбар айтдыруу.

III. Устаз ишге багъа береди, оюм алады.

IV. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны ушагъы:

Сабийле, ким айтыр, биз Уллу Ленинни юсюнден не билебиз? Эсге тюшюрюб назмучукъ ким айтыр?

Сабийле, В. И. Ленин 22 апрелде туугъанды. Ол бизге джазны джылыуу бла джюреклени джылыта келгенди. Хар джыл сайын бизни къралда Уллу Ленинни туугъан кюню байрам болады. Анга совет адамла джангы джетишимле бла тюбейдиле. Сиз да ол кюннге айырма багъала алыб къууанч бла тюберге керексиз. Сизге джангы джарыкъ джашауну В. И. Ленин ачханды. Ол сабийлени бек суйгенди. Не игилик да, ашхылыкъ да сабийлеге болсун дегенди (альбомну къргюзтюу). Бююн биз Эбзеланы А. «Бююн туугъанды» деген назмусун окъурукъбуз.

2. Сёзлюк иш: махтау айтабыз, урунган халкъ.

V. Назмуну устаз ауздан айтады.

VI. Бегитиу:

1. Назмуну сабийлеге кесгин окъутуу.

2. Соруула:

а) В. И. Ленин къачан туугъанды?

б) Ол къайсы шахарда туугъанды?

в) В. И. Ленин нени къурагъанды?

г) Ол ишчи халкъны къалай суйгенди?

VII. Грампластинкагъа тынгылау, тинтиу.

VIII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде кимни юсюнден окъудукъ? 2. В. И. Ленин къачан туугъанды?

3. Ол халкъны къалай суйгенди? 4. Этилген ишге багъа бериу.

IX. Юйге иш: «Бююн туугъанды» деген назмуну азбар билиб келирге, Ленинни юсюнден китабчыкъла табыб келтирирге.

* * *

ЭЛЛИ СЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Уллу вождь. («Володя Ульянов»).

Дерсни мураты: Сабийлени В. И. Ленинни юсюнден билимлерин терен этиу.

Дерседе окъуу керекле: Диафильм: «Ильични сабий эмда школ джыллары», В. И. Ленинни юсюнден альбом, китабла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Бюгюн туугъанды» деген назмуну сабийлеге аууздан айтдыруу.

2. Соруула:

а) В. И. Ленин къачан туугъанды?

б) Къарт да, джаш да В. И. Ленинни къалай, не себебден сюедила?

в) Ол нени къурагъанды?

г) Халкъны къалай кёргенди?

д) В. И. Ленинни сыйын къалай сакълайбыз?

е) Джаш телюге, сохталагъа В. И. Ленин къалай борчла салгъанды?

ж) Владимир Ильич салгъан борчланы биз къалай толтурабыз?

3. Нарт сёзю окъутуу, тинтиу.

«Ленин къарангы кечени джарытды».

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны В. И. Ленинни юсюнден соруу халда ушагъы.

2. Сёзлюк иш: шох болгъанды.

IV. Устаз текстни кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу, хапарын кеслерини сёзлери бла айтдыруу.

2. Володя къаллай джашчыкъ болгъанды? Алайчыгъын китабдан бир окъучугъуз.

3. Володяны джаш заманындан, ол къалай окъугъанындан башха китабла да джазылгъанды. Келигиз, аладан талай затны окъуюк!

VI. Устаз Володяны юсюнден башха китабдан назмула окъуйду.

VII. Диафильмге къараб, аны тинтиу.

VIII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерседе кимни юсюнден окъудукъ? 2. Володя къаллай джашчыкъ эди? 3. Этилген ишге багъа беруу.

IX. Юйге иш: Текстни иги окъуб, хапарын айта билрге.

ЭЛЛИ ТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Уллу вождь. («Лениннге».)

Дерсни мураты: Ленинни этген муратлары джашауда болуб тургъанларыи сабийлеге ачыкълау, сабийлени тил байлыкъларыи ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: В. И. Ленинни юсюнден альбом, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу:

1. «Володя Ульянов» деген хапарны окъутуу.

2. Хапарын кеслерини сёзлери бла айтдыруу.

3. Соруула:

а) Володя гитче заманында ким бла шох болгъанды?

б) Володя къаллай оюнла чыгъара эди?

в) Ол кесин хар замапда къалай джюрюте эди?

г) Ол къалай окъуй эди?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы.

2. Сёзлюк иш: чыракъ болуб джолубузда, джигер кибик, коммунизм.

IV. Назмуну устаз ауздан окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Ленинни атын биз къалай тутабыз?

б) Бизни халкъ къаллай джашаугъа атланбды?

в) Аны болдуруп ююн, къалай ишлерге керекди?

г) Бизни халкъ къалай урунады?

д) В. И. Ленинни муратлары къалай эдиле?

е) Ол муратла бююнлюкде къалай толадыла?

ё) Назмуну магъанасын кесини сёзлери бла ким айтыр?

3. Коммунизмге къалай атланганыбызны юсюнден китабда табыб окъучугъуз.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бююн бу дерсде кимни юсюнден окъудукъ? 2. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Лениннге» деген назмуну азбар билрге.

ЭЛЛИ ТОГЪУЗУНЧУГЪА КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Уллу вождь. («Ленинни бюсту».)

Дерсни мураты: В. И. Ленинге бютеу халкъланы арасында сүймекликни ачыкълау, Ленинни юсюнден сабийлени билимлерин терен этну.

Дерсде окъуу керекле: Иллюстрацияла, «В. И. Ленинни биографиясы» деген диафильм.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген тинтиу.

1. «Ленинге» деген назмуну аууздан айтдыруу.

2. Соруула:

а) Бизни халкъ Коммунист партияны башчылыгы бла кимни джолу бла барады?

б) Биз къаллай джашаугъа атланганбыз?

в) Совет адамла, В. И. Ленинни осиятларына кёре, къалай урунадыла?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны соруу халда ушагъы.

2. Сёзлюк иш: павильон, бюст, джез, выставка,

IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу.

2. Текстни юзюкlege бёлюу:

а) Совет павильонну выставкасы.

б) Сокъур киши Совет павильонда.

в) Сокъур киши бла Ленинни бюсту.

3. Юзюкле бла текстни хапарын кеслерини сёзлери бла айтдыруу.

4. Сокъур киши бюстну къатында джылагъаныны юсюнден джазылган джерни табыб окъучугъуз.

VI. Диафильмге къарау, тинтиу.

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде къайсы хапар бла шагърей болдукъ? 2. Выставка къайда болган эди? 3. Сокъур выставкагъа нек барган эди? 4. Этлген ишге багъа беруу.

АЛТМЫШЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Уллу вождь. («Ленинни осиятларына кёре не этилгенди».)

Дерсни мураты: Ленинни осиятларына кёре джашауда не этилгенни, совет халкъ аны осиятларын къалай толтургъанын ачыкълау.

Дерсде окъуу керекле: «Алгъын бла энди» деген фотомонтаж, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Текстни сабийлеге окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Совет павильонну юсюнден джазылгъан джерчикни китабдан бир окъучугъуз.

3. Этген дерсни юсюнден устазны къысха ушагъы.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны, фотомонтаж бла ишлей, соруу халда ушагъы.

2. Сёзлюк иш: санаторий.

IV. «Ленинни осиятларына кёре» деген хапарны устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитну.

1. Текстни сабийлеге окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Соруула:

а) Бизни къралда не затла ишленгендиле?

б) Шахарлада, элдеде не затла ишленедиле?

в) Сабийле къайда окъуйдула?

г) Ленин ишчи халкъны къалай кёре эди? Алайчыгъын китабда табыб бир окъучугъуз.

д) Бизни элибизде уа неле ишленгендиле?

е) Совет халкъ ким кёргюзген джол бла барады?

ё) Ол къалай урунады?

ж) Бизни элибизде алчы адамланы ким айтсын?

з) Аланы суратлары къайда тагъылады?

3. Китабда берилген сурат бла ишлеу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Ленинни осиятларына кёре неле этилгендиле? 3. Ол ишчи халкъны къалай кёргенди?

4. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: Текстни иги окъуб, хапарын айта билирге.

АЛТМЫШ БИРИНЧИ—АЛТМЫШ ЭКИНЧИ ДЕРСЛЕ

В. И. Ленинге аталгъан эртденлик.

Эртденликге устаз сабийлеге назмула, джырла юрети, сабийле бла бирге альбом къурайды, фотомонтаж этеди. Эртденликге аталаны, анааны чакъырадыла.

Зал омакъ джасалыбды. Къабыргъада Ленинни портрети. Тегерегин сабийле гоккала бла джасагъандыла. В. И. Ленинни туугъан кюнюне сабийле кеслери этген затладан выставка къурагъандыла. Экспонатланы столлагъа салгъандыла. Выставкада сабийле этген затлагъа къараб, аталары, аналары къууанадыла.

Биринчи сохта:

Урунган халкъгъа насыбха,
Бирча сыйлы къартха, джашха,
Бюгюн туугъанд Ленин атабыз.
Биз анга махтау айтабыз.

Экинчи сохта:

Уллу Волга сууну бойнунда,
Татлы ананы къойнунда,
Бюгюн туугъанд Ленин атабыз.
Биз анга махтау айтабыз.

Ючюнчю сохта:

Партияны къураб ёсдюрген,
Халкъны джанындан бек суйген,
Бюгюн туугъанд Ленин атабыз.
Биз анга махтау айтабыз.

Тёртюнчю сохта:

Кюн джылытханча джерни юсюн,
Сен джылытаса джюреклени.
Кенг джашауда къадар ключюнг
Бирикдиреди миллетлени.

Бешинчи сохта:

Сабий тууса да къралымда,
Атынгы айтыб тилленеди.
Сени джырлаб джырларында
Халкъым ишге кёлленеди.

Алтынчы сохта:

Сени ёмюрлюк байрагъынг
Джарыкъ джулдузча сакъланады.
Сен — аджашханны чырагъы,
Сеннге дуния ышанады.

Джетинчи сохта:

Ёмюрю тюзлюк бла джашар,
Сенден юрениб, хар адам.
Дуниягъа туугъан кюнюнг
Халкъла ючюн болад байрам.

Биринчи сохта:

В. И. Ленин сабийлени бек суйгенди. Ол сабийлеге ариу къарагъанды, олсагъатдан огъуна ала бла бир тил табханды, аланы джюреклерин тынч огъуна билиб кесине айландыргъанды. Сабий оюнлагъа ол, излеб, туура суйюб къошулгъанды.

Экинчи сохта:

Сабийлени, джашлыкъны, социалист къралны болдукъ адамларыны юсюнден ленинчи къайгырыу совет законда къалай кенг кёрюнгени бютеу халкъгъа белгиле затды.

Ючюнчю сохта:

Яслиле, сабий садла, школла, кърарар адамы болмай айланганла бла — эки къазауат бла чачылыу туудургъан ачы сынам бла — кюрешиуню юсюнден комиссияла, бютеулю окъуу бла коммунистча, юретиб ёсдюрюу — быланы барысына Ленин таймаздан кючлю къарагъанлай, кёз джетдиргенлей тургъанды.

Тёртюнчю сохта:

Ол аны барысыны юсюнден акъ аскерле таб Моск-вагъа джетиб келген заманда да, уллу кърал сууукъдан, ачлыкъдан, тели ауруудан къымылдаялмай тургъан заманда да къайгъыргъанды.

«Ленинни джырын» бютеулей класс бирден джырлайды.

ЛЕНИННИ ДЖЫРЫ

Тауларыбыз къара кийген заманда
Барамтадан чакъмаелле сабанла.
Къобаныбыз мыдах кюуле этеед,
Тюзлюк излеген тутулуб кетеед.

Э ж и у ю:

Башчы болуб сен къурагъан партия
Эркинликни берди бизге саугъагъа.
Хар оноуу джюреклени джылыта,
Ол ишлейди рахат джашау халкълагъа.

* * *

Адам джегну, зорлукъ заман, джахиллик,
Ленин, сени кючюнг бла къоралла.
Экинчиде къайтмаз кибиб тирилиб,
Кетгендиле барамтала, боранла.

(Э ж и у ю)

Сен джашаугъа ие этдинг халкъланы,
Урунганнга сый берилди махталыб.
Кёз гинджича, сакълагъанлай биз аны,
Урунабыз, джуртубузгъа махтаныб.

(Э ж и у ю)

Джарыкъ кюннге чыкъгъандыла таулула,
Партиябыз кёргюзеди джолларын.
Биз билебиз Ленин тутхан ишле
Джер юсюнде артыкълыкъны хорларын.

(Э ж и у ю)

Ёмюрлюкгеде Ленинни аты. Ленинни аты шахар-
ланы, элени, колхозланы, совхозланы, электростанция-
ланы атларында джашайды.

Бусагъатда биз аны юсюнден сау адамны юсюн-
ден айтханча айтабыз:

— Ленин джашасын!

Ол урунган адам улуну деу джюрегинде джаша-
гъанды, джашайы, хар заманда джашарыкъды!

* * *

АЛТМЫШ ЮЧЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Шохлукъну байрамы. («Биринчи май», «Май».)

Дерсни мураты: Биринчи май бютеу джерни юсюнде рахатлыкъны, шохлукъну, насыбны байрамы болгъанын ачыкълау.

Дерсе окъуу керекле: Иллюстрацияла, альбом «Рахатлыкъ, насыб, шохлукъ».

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Озгъан дерследен оюм алыу.

Устаз: Уллу вождубузну Владимир Ильич Ленинни ишине аталыб ётдюле озгъан эки дерс. Аны джашауу бизни хар бирибизге юлгюдю. Совет къралны хар адамы, уллу да, гитче да, кесини джашауу джолун Ленин кёргозгенча, ол юретгенча къуараргъа, аныча окъураргъа, аныча ишлерге, аныча джашаргъа, Ата джуртубузну, халкъны аныча сюерге, тюз атларгъа, халал урунураргъа, тюзлюк ючюп джанын-къанын аямай кюреширге керекди.

Бюгюнню октябрёнокла, сиз, сизден абаданла — пионерле бла комсомолчула, Ленинни джолу бла бара, Коммунист партияны башчылыгъы бла бизни уллу къралда джангы джашауу, тенглик джашауу къурайдыла.

Энди джангы дерсге кёчейик.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны джангы дерсни юсюнден ушагъы.

2. Соруула:

а) Бизни халкъ къайсы байрамгъа хазырланады?

б) Ол байрамгъа бютеу халкъланы бирлешген кюнлери деб нек айтылынады?

в) Биз Биринчи майны юсюнден къаллай назму-чукъ билебиз былтырдан?

3. Сёзлюк иш: уллу къууанч, ариу джарашдырдыкъ.

IV. «Биринчи май» деген хапарны устаз кесгнн окъуйду.

V. Бегитну.

1. Сабийлеге текстни окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Соруула.

а) Тамбла къаллай къууанчды?

б) Биз школда къалай хазырланабыз байрамгъа?

в) Бютеу совет адамла къалай хазырланадыла байрамгъа?

г) Бизни совхоз (колхоз) байрамгъа къаллай джетишимле бла тубейди? (Планын толтуруб, кёчюучю къызыл байракъ алгъанды.)

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн не бла шагърей болдукъ? Биринчи майны байрамына совет адамла къаллай джетишимле этедиле? 2. Май айда сабийлени ишлери къалай тюрленеди? 3. Этилген ишге багъа берю.

VII. Юйге иш: Текстни иги окъуб хапарын айта билирге.

* * *

ЮЙДЕ ОКЪУРГЪА

Дерсни темасы: Шохлукъну байрамы. («Майны къууанчын этдик».)

Дерсни мураты: Рахатлыкъ, шохлукъ не ючюн керек болгъанын ачыкълау, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Май байрамны юсюнден иллюстрацияла, эндиаскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Май» деген назмуну аууздан айтдыруу.

2. Соруула:

а) Джазны эм ариу айына кыйсы айны санайбыз?

б) Май байрамга нени байрамы дейбиз? (Джашлыкны, рахатлыкны, насыбны, шохлукну байрамы дейбиз.)

в) Совет халкы ол байрамга калай хазырланады?

г) Бизни элде калай хазырланган эдиле бийыл?

д) Сиз а калай хазырланган эдигиз?

III. Жангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны ушагы. (Май байрам рахатлыкны, шохлукну байрамы болганыны юсюнден.)

2. Эпидиаскоп бла китабда суратны кергюзюб ишлеу.

3. Сёзлюк иш: лозунгла, плакатла, митинг.

IV. «Майны кыуанчын этдик» деген хапарны устаз окъуйду.

V. Бегитиу:

1. Текстни сабийлеге окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Текстге аууздан сурат салуу, бу суратха калай бояула керек болукдула?

3. Биз бюгюн окъуган назму бла хапарны тенг-лешдирейик. Назмуда да, хапарда да табигат калайды? Элде, шахарлада орамла, юйле калай джасалыбдыла?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсте нени юсюнден окъудук? 2. Биринчи майны байрамын калай ашырдык? 3. Этилген ишге багъа бериу.

VII. Юйге иш: Текстни кесгин окъуб, хапарын кысхача джазыб келирге.

* * *

АЛТМЫШ ТЁРТЮНЧЮ ДЕРС

Дерсни темасы: Ата джуртну кыуанчы. («Хорлам».)

Дерсни мураты: Бизни крал джер юсюнде рахатлык, шохлук ючюн кюрешгенин ачыкылау, тил байлыкны ёсдюрюу.

Дерсде окъуу кереккле: авторну сураты, «Элчилерибиз» деген альбом.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Юйде джазылгъанны эки-юч сабийге окъутуу.

2. Соруула:

а) Бизни эл байрамгъа къалай хазырланган эди?

б) Клубда сиз не кёрдюгюз?

в) Митингде кимле сёлешдиле?

г) Школда уа байрамгъа атаб не этдик?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны авторну юсюнден ушагъы.

2. Джангы дерсни аллы бла соруу халда ушагъы.

3. Сёзлюк иш: кийиндиле къалала, басылды адам улу.

IV. Назмуну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Назмуну сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Къазауат къачан бошалды?

б) Совет адамла къазауат бошалгъанында не этиб башладыла?

в) Бизни къралгъа ким башчылыкъ этеди?

г) Бизни къралыбыз не ючюн кюрешеди?

VI. «Элчилерибиз» деген альбом бла иш.

1. Уллу Ата джурт къазауатха бизни элден кимле кетген эдиле?

2. Биз билиб «Совет Союзну Джигити» деген атны ким алгъан эди?

3. Къазауатны юсюнден сиз къаллай нарт сёзле билесиз?

«Ёлюсюз къазауат болмаз».

«Сыналмай тулпар танылмаз».

4. Бизни областда сиз кимлени билесиз Совет Союзну Джигити» деген атны джюрютген?

VII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Бизни партиябыз не ючюн кюрешеди? 3. Эттилген ишге багъа бериу, оюм алыу.

VIII. «Хорлам» деген назмуну 3 куплетин азбар этерге.

АЛТМЫШ ТЁРТЮНЧЮГЕ КЪОШАКЪ

Дерсни темасы: Ата джуртну джигитлери.
(«Илячин».)

Дерсни мураты: Ата джурт ючюн кван тѣк-ген, джанын аямагъан адамлагъа, Ата джуртха сабий-лени сюймекликлерин терен этиу, текстни кесгин окъур-гъа юретну, тил байлыкъларын ѳсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Совет Союзу Джигитлерини портретлери.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Устазны соруу халда ушагъы:

а) Къайсы байрам ѳтдю тюнене? (Хорлам.)

б) Байрамгъа кимлени чакъыргъан эдиле? (Ве-теранланы.)

в) Не ючюн чакъырылгъан эдиле бу байрамгъа ветеранла?

III. Джангы дерсни ангылатуу.

Устазны ушагъы: Биз тюнене кѳрген ветеранладаи сора да къазауатда Ата джуртубуз ючюн, аны фаши-стледен сакълар ючюн, бизни элледен кѳб джаш. кес-лерин аямай, уллу орус халкъны джашлары бла бирге 1945 джылгъа (9 майгъа) дери къазауат этгендиле, орденле, медалла алгъандыла. Аланы ичинде Совет Союзу Джигити деген сыйлы атны алгъанла да бар-дыла.

Ол атны джюрютген кимлени билесиз сиз? Порт-ретлени кѳргюзтюу.

IV. Текстни устаз кесгин окъуйду.

Сѳзлюк иш: дивизия, фашист.

V. Сабийлеге «Илячин» деген хапарны окъутуу.

VI. Соруу халда бегитну:

а) Осман не халда джыйды эсин?

б) Османга ким тюбеди?

в) Ол аны къайры элтди?

VII. Экскурсия (Уруш сыйны комнатасына).

1. Бизни элден кимле болгъандыла къазауатда?

2. Совет Союзу Джигити деген сыйлы атны сиз би-либ кимле джюрютедиле?

3. Бююнлюкде джерни юсюнде рахатлыкъ ючюн

джанларын кимле бергендиле? (Афганистанда джигитлик этген джашланы хапарлары.)

VIII. Нарт сёз бла иш: «Джигит болмагъан джерде хорлам болмаз. Бу нарт сёзню магъанасы неди?

IX. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн кимни юсюнден окъудукъ? 2. Бу хапар бизни неге юретеди?

X. Юйге иш: «Илячин» деген текстни кесгин окъуб хапарын айта билирге. Осман не ючюн кюрешгенди деген соруугъа аууздан джууаб этерге.

* * *

АЛТМЫШ БЕШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Ата джуртну джигитлери. («Матросовну джигитлиги».)

Дерсни мураты: Ата джуртну сюерге, аны джауладан сакъларгъа юретиу, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерседе окъуу керекле: Матросовну сураты, диафильм, джигит пионерлени суратлары.

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Илячин» деген текстни сабийлеге кесгин окъутуу.

2. Хапарын айтдыруу.

3. Айырма окъутуу: Османга ким тюбеди? Алайчыгъын китабда табыб бир окъугъуз.

4. Соруула:

а) Осман не халда джыйды эсин?

б) Ол аны къайры элтди?

III. Жангы дерсни ангылатуу.

1. Устазны къазауатда айланган, ёлген джашланы юсюнден ушагъы: бютеу биригиб орус халкъны башчылыгъы бла Ата джуртубузну джауладан сакълагъанларыны юсюнден.

IV. Устаз «Матросовну джигитлиги» деген текстни кесгин сабийлеге ангылатыб окъуйду.

Сёзлюк иш: автомат, пулемёт, дзот, амбразура.

V. Музыкалы керилиу минут.

VI. Сабийлеге джангы текстни окъутуу.

VII. Соруула:

1. Комсомолчу А. Матросов къаллай джигитлик этди?

2. Александр Матросовча джигитлик этген дагъыда кимленн билесиз?

3. Устаз диафильм кёргюзеди.

4. Джигит пионерлени юсюнден ушакъ, портретлерин кёргюзтюу.

VIII. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн кимни юсюнден окъудукъ? 2. Матросов къаллай комсомолчу эди?

IX. Юйге иш: Текстни кесгин окъургъа, хапарын айта билирге, бизни элде джигитлени юсюнден хапар билиб келирге.

* * *

АЛТМЫШ АЛТЫНЧЫ ДЕРС

Дерсни темасы: Таурухла. («Игиликге — аманлыкъ».)

Дерсни мураты: Сабийлеге таурухну магъанасын ангылатыб, андан оюм алыргъа, тил байлыкъларын ёсдюрюрге.

Дерсде окъуу керекле: тюрлю-тюрлю иллюстрацияла (таурухха).

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Озгъан дерсде Александр Матросовну Ата джуртха кемсиз суймеклигини юсюнден окъудукъ. Аны юлгюсю бла Ата джурт къазауатны кёзююнде дагъыда онла бла совет джашла этгендиле аллай джигитликни. Ол джашланы сыйлы атлары ёмюрледе айтылыб турлукъду.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны дерсни аллы бла халкъ таурухланы, нарт таурухланы юсюнден ушагъы. Аланы бир-биринден къалай айырыргъа болгъанын ангылатыу. (Нарт таурухда — джуртун сакълау, джаугъа къраршы кюрешиу. Джомакълада — бай бла джарлы, джаныуарла айтыладыла.)

2. С ё з л ю к и ш: к ю б ю р, с а р ы у б е к, ё к с ю з, д ж а у у р, д ж а у о р у н.

IV. У с т а з «И г и л и к г е а м а н л ы к ы» д е г е н т а у р у х н у о к ы у й д у.

V. Б е г и т и у.

1. С а б и й л е г е т а у р у х н у о к ы т у у.

2. С о р у у л а:

а) К ы а й р ы б а р д ы д ж а р л ы к и ш и?

б) О л д ж о л д а н е т а б д ы?

в) К ю б ю р ч ю к д е н к и м ч ы к ы д ы?

г) С а р ы у б е к к и ш и г е н е д е д и?

д) А х ы р к и м б о л у ш д у д ж а р л ы к и ш и г е с а р ы у б е к д е н к ы т у т у л у р г ы а?

з) Д ж а ш а у д а у а а л а й б о л а м ы д ы?

ё) А у у з д а н с у р а т с а л ы у.

ж) С у р а т с а л г ы а н д ж е р ч и г и б и з и н и к и т а б д а т а б ы б о к ы ч у ч ы г ы з.

VI. Д е р с н и т а м а м л а у: 1. Б и з б ю г ю н н е н и ю с ю н д е н о к ы д у к ы? 2. Б и з н и б у т а у р у х н е г е ю р е т е д и? 3. Э т и л г е н и ш г е б а г ы б е р и у.

VII. Ю й г е и ш: «И г и л и к г е а м а н л ы к ы» д е г е н т а у р у х н у и г и о к ы у б х а п а р ы н а й т а б и л и р г е.

* * *

А Л Т М ы Ш А Л Т ы Н Ч ы Г ы А К ы О Ш А К ы

Д е р с н и т е м а с ы: Т а у р у х л а. («А й ю б л а И т».)

Д е р с н и м у р а т ы: С а б и й л е н и ю й д ж а н ы у а р л а г ы с ю й м е к л и к л е р и н б е г и т и у, т и л б а й л ы к ы л а р ы н ё с д ю р ю у.

Д е р с д е о к ы у у к е р е к л е: И т н и, а й ю н ю с у р а т ч ы к ы л а р ы.

Д е р с н и б а р ы у у

I. С а б и й л е н и д е р с г е х а з ы р л а у.

II. Ю й г е б е р и л г е н и ш н и т и н т и у.

1. «И г и л и к г е а м а н л ы к ы» д е г е н т а у р у х н у о к ы т у у.

2. Т а у р у х н у б е т л е д е о к ы т у у.

3. А н ы х а п а р ы н с а б и й л е г е а й т д ы р у у.

4. Т е к с т н и с о р у у л а б л а т и н т и у:

а) К ы а й р ы б а р д ы д ж а р л ы к и ш и?

б) О л д ж о л д а н е т а б д ы?

- в) Кюбюрчекден ким чыккыды?
- г) Сарыубек кишиге не деди?
- д) Ким болушду джарлы кишиге сарыубекден кытулургъа?

5. Аууздан айта, сурат салыу.

6. Бу таурух бизни неге юретеди?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны ушагы (юй джанууарланы юсюнден, суратларын кергюзтюу).

2. Сёзлюк иш: рысхы, улугъанды, гальмеш, сокъранды.

IV. Таурухну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Таурухну бетле бла окъутуу.

2. Айырма окъутуу (Ит джашчыккыны кыалай кыут-харгъаныны юсюнден).

3. Аууздан сурат салыу.

4. Соруула:

а) Адам Итни нек кыыстагъанды?

б) Итни улугъанын не эшитгенди?

в) Айю Итге биринчи кере не ашахтанды?

г) Экинчи кере уа?

д) Айю сабийчикни чегетге нек алыб кетген эди?

в) Айю Итге биринчи кере не ашатханды?

ё) Адам Итни кыыстагъанын тюзюмю этген эди?

ж) Сиз а юйде Итге кыалай кыарайсыз?

5. Устазны итлени неге джарагъанларыны юсюнден ушагы.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Бу дерсде биз нени юсюнден окъудукъ? 2. Бу таурух бизни неге юретеди?

3. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге дерс: «Айю бла Ит» деген таурухну окъуб хапарын айта билирге.

* * *

АЛТМЫШ ДЖЕТИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Таурухла. («Улакчыккыла».)

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, бир-бири кыачын кёрюрге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: Тебердини суратлары, юй хайуанланы суратлары.

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Айю бла Ит» деген таурухну бетле бла окъуу.

2. Соруула:

а) Итни иеси нек кыстагъанды?

б) Итни улугъанын не эшитгенди?

в) Айю Итге не ашатды?

г) Итни иеси ызына не ючюн алды?

д) Сизни итигиз къарт болса не этерик эдигиз?

3. Ётген дерсни юсюнден устазны ушагъы.

III. Д ж а н г ы д е р с н и а н г ы л а т ы у.

1. Устазны дерсни аллы бла ишленмекликни, адам-лыкъны, бир-бирин сыйлауну юсюнден ушагъы. Октябрёнокланы джорукъларыны юсюнден ушагъы.

2. Юй хайуанланы хайырларыны юсюнден ушагъы.

3. С ё з л ю к и ш : тар.

IV. «Улакъчыкъла» деген хапарчыкъны устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Хапарчыкъны сабийлеге окъутуу.

2. Соруула:

а) Суучукъ къаллай болгъанды?

б) Аны юсю бла къаллай кёпюр салынган эди?

в) Кёпюрню юсюне неле миндиле эки джанын-дан?

г) Улакъла къалайда тюбешдиле?

д) Улакъла кёпюрню юсюнде не этиб башладыла?

е) Ала къалай ётерге керек эдиле?

ё) Бир-бирине джол бермегенлерин игими этдиле?

ж) Автор улакъланы юсю бла адамны къаллай халисин кёргюзеди?

з) Бизни классда улакълача кылыгъы болгъан сабий чыкъса, не айтырыкъ эдигиз анга?

3. Ауздан сурат салыу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ?

2. Улакъчыкъла кёпюрден къалай этиб ётселе таб болдукъ эди? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: Кесгин окъуб хапарын айта билирге.

АЛТМЫШ СЕГИЗИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Таурухла. («Эсли джаш».)

Дерсни мураты: Таурух бла шагърей этиу, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу. Эслиликге юретиу.

Дерсде окъуу керекле: эпидиаскоп, иллюстрацияла.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. «Улакъчыкъла» деген таурухну сабийлеге окъутуу.

2. Таурухну соруула салыб тинтиу:

а) Терен суучукъну юсю бла къаллай кёпюрчюк болгъанды?

б) Улакъчыкъла кёпюрню къалайында тюбешдиле?

в) Ала бир-бирине джол бермегенлерин игими этдиле?

г) Улакъчыкъла кёпюрден къалай этиб ётселе таб боллукъ эди?

3. Таурухну хапарын айтдыруу.

III. Джангы дерсни ангылатуу.

1. Таурухланы юсюнден устазны ушагъы.

2. Сёзлюк иш: ышанла, төре, хыны этгендиле.

IV. Таурухну устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитну.

1. Таурухну сабийлеге окъутуу.

2. Кеслерини сёзлери бла хапарын айтдыруу.

3. Соруула:

а) Къарнашла эшекни юсюнден кимге хапар соргъандыла?

б) Джашчыкъны төреге нек элтгендиле?

в) Джашчыкъгъа къаллай джашчыкъ дерге боллукъду?

4. Таурухну бетле бла окъутуу.

5. Аууздан сурат салуу.

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Джашчыкъны эсли болгъанын неден билдик? 3. Этилген ишге багъа беруу.

VII. Юйге иш: «Эсли джаш» деген таурухну окъуб хапарын айтыргъа. Соруулагъа джууабла хазырларгъа.

АЛТМЫШ ТОГЪУЗУНЧУ ДЕРС

Дерсни темасы: Таурухла. «Хыйлачы тюлкую».

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха суй-мекликлерни бла тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Эпидиаскоп, кийик джануарланы суратлары бла диапозитивле, стереоскоп.

Дерсни барыуу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген дерсни тинтиу.

1. «Эсли джаш» деген таурухну сабийлеге окъутуу.

2. Таурухну хапарын сабийлеге айтдыруу.

3. Таурухну бетле бла окъутуу.

4. Джашны эсли болгъанын неден билдик?

5. Қъарнашлагъа не айтхан эди?

6. «Эсли джаш» деген таурухха сиз къаллай суратла саллыкъ эдигиз?

III. Джангы дерс. «Хыйлачы тюлкую» деген таурухну окъуу.

1. Устазны джангы дерсни юсюнден ушагъы.

2. Сёзлюк иш: кёзюню къыйыры бла.

3. «Хыйлачы тюлкую» деген таурухну устаз кесгини окъуб, сабийлеге ангылатады.

IV. Стереоскоп бла кийик джануарланы суратларын диапозитивледе кёргюзюб, аланы юсюнден хапар айтады.

V. Музыкалы керилиу минут.

VI. Джангы дерсни бегитиу.

1. «Хыйлачы тюлкую» деген таурухну сабийлеге окъутуу.

2. Соруулагъа джууаб этдириу.

а) Тюлкуюню эсине не тюшдю?

б) Ол не этген эди?

в) Қъаргъала къайры келиб къондула?

г) Тюлкую къаргъалагъа къалай къарай эди?

(Китабда табыб окъугъуз.)

д) Тюлкую уллу къаргъаны къалай тутду?

VII. «Хыйлачы тюлкую» деген таурухну хапарын сабийлеге айтдыруу.

VIII. Дерсни тамамлау. 1. Биз бу дерсде къайсы таурух бла шагърей болдукъ? 2. Тюлкуюню хыйлалыгъын неден билдик?

IX. Юйге иш: «Хыйлачы тюкю» деген таурухну окъуб хапарын айтырга.

* * *

ДЖЕТМИШИНЧИ ДЕРС

Дерсни темасы: Таурухла. «Ат, Бёрю, Тюкю».

Дерсни мураты: Сабийлени джаныуарлагъа суймекликлерин, тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Қийик джаныуарланы суратлары.

Дерсни барыуу

I. Сохталаны дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген дерсни тинтиу.

1. «Хыйлачы тюкю» деген таурухну сохталагъа окъутуу.

2. Аны хапарын айтдыруу.

3. Тюкюню эсине къаллай сагъыш келди?

4. Муратына джетер ючюн, ол къалай этди?

5. Къалай толду аны мураты?

6. Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерс. «Ат, Бёрю, Тюкю» деген таурухну окъуу.

1. Джангы дерсни юсюнден устазны ушагъы.

2. Сёзлюк иш: оноулашхандыла, ууланды.

3. Таурухну устаз кесгин окъуб, сабийлеге ангылатады.

IV. Эпидиаскоп бла кёргюзюб, сабийлеге хапар айтдырады.

V. Джангы дерсни бегитиу.

1. «Ат, Бёрю, Тюкю» деген таурухну сабийлеге окъутуу.

2. Соруулагъа джууаб этдириу:

а) Ат, Бёрю, Тюкю къалай айлана эдиле?

б) Тюкю бла Бёрю къалай оноулашхандыла?

в) Ат алагъа къаллай джууаб бергенди?

г) Тюкю Атдан кёркзуб, не айтыб къачханды?(Китабда табыб окъугъуз.)

3. Таурухну бетле бла окъутуу.

4. Аууздан суратла салыу.

VI. Джангы дерсни тамамлау. 1. Бу таурух бизни неге юретеди? (Халал иннетли болургъа, тенгликни, шохлукъну сыйын мийикде тутаргъа.)

VII. Юйге иш: «Ат, Бёрю, Тюлкую» деген таурухну окъуб хапарын айтыргъа.

* * *

ЮЙДЕ ОКЪУРГЪА

Дерсни темасы: Таурухла. («Бёрю бла Тюлкую».)

Дерсни мураты: Таурухну суратлау, сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, тюлкуюню хыйлалыгъын сабийлеге ачыкълау, табигъатха, джанууарлагъа суй-мекликни ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Эпиднаскоп, кийик джанууарланы суратлары.

Дерсни баруу

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген дерсни тинтиу.

1. Текстни окъутуу, хапарын айтдыруу.

2. Ат, Бёрю, Тюлкую къалай айлана эдиле?

3. Тюлкую бла Бёрю къаллай оноу этдиле?

4. Атны джууабы.

5. Тюлкую къаллай сёзле айтыб къачды?

6. Таурухдан къаллай оюм этерге боллукъбуз?

III. Джангы дерс. «Бёрю бла Тюлкую» деген таурухну окъуу.

1. Таурухну юсюнден устазны ушагъы.

2. Сёзлюк иш: чабакъ ау, гюрбеджи, къыйма.

3. Таурухну сабийлеге кесгин окъуб ангылатады.

IV. Керилну минут.

V. Эпиднаскоп бла иш. Суратланы эпиднаскоп бла сабийлеге кёргюзюб, устаз джанууарланы юсюнден ушакъ этеди.

VI. Джангы дерсни бегитиу.

1. Таурухну сабийлеге окъутуу.

2. Аны дагъыда бетле бла окъутуу.

3. Соруюлагъа джууаб этдирну:

а) Бёрю бла Тюлкую къайры баргъан эдиле?

б) Чабакъ ауну суу джагъагъа нек келтирдиле?

в) Бёрюню къуйругъу нек юзюлген эди?

- г) Темирчи Бёрюге не этди?
 д) Бёрю; Тюлкюге тюбешгенинде, не айтды?
 (Алайын табыб окъугъуз.)
 е) Экинчи кере Бёрю Тюлкюге не этерге болуш-
 ханды?
 ё) Тюлкую Бёрюге терекни башындан не деб
 кычыргъанды?
 ж) Бёрюню улугъанына джыйылгъанланы хапарын
 айтыгъыз.
 з) Тюлкую терек башындан не айтды бёрюлени
 къоркъутур ючюн?

VII. Дерсни тамамлау. 1. Биз бу дерсде къайсы тау-
 рухну окъудукъ? 2. Тюлкую хыйлалыгъын недеп бил-
 дик?

VIII. Юйге иш: «Бёрю бла Тюлкую» деген таурухну
 окъуб, хапарын айтырға.

* * *

ЮЙДЕ ОКЪУРГЪА

Дерсни темасы: Таурухла. («Текечик».)

Дерсни мураты: Тенгликни, шохлукъну буз-
 май, арну джашаргъа юретну. Таурухну кесгин окъур-
 гъа юретну.

Дерсде окъуу керекле: Джаныуарланы су-
 ратлары, эпиднаскоп.

Дерсни барыуу.

1. Сабийлени дерсге хазырлау.
- II. Юйге берилген дерсни тиштиу:
 - а) «Бёрю бла Тюлкую» деген таурухну сабийлеге
 окъутуу.
 - б) Соруулагъа джууаб этдирну.
 1. Бёрю бла Тюлкую къайры баргъан эдиле?
 2. Чабакъ ауну Тюлкую неге такъды?
 3. Бёрюню къуйругъу нек юзюлдю?
 4. Тюлкую бла Бёрю къайры бардыла?
 5. Темирчи не этди?
 6. Экинчи кере Тюлкую Бёрюню къалай алдады?
 (Китабда табыб окъугъуз.)
 7. Бёрюлени Тюлкую къалай алдады?

III. «Бёрю бла Тюлкю» деген таурухну хапарын сабийлеге айтдырыу.

IV. Керилиу минут.

V. Джангы дерс. «Текечик» деген таурухну окъуу.

1. Устазны ушагы.

2. С ёзлюк иш: чатла, ёзен, джалбарыб, быгыни.

3. Таурухну устаз кесгин окъуб сабийлеге ангылатады.

VI. Джангы дерсни бегитиу:

1. Таурухну кесеклеге бёлюу.

2. Кесеклеге баш къурау.

V. Соруулагъа джууаб этдириу:

1. Таурухдан не магъана айырдыгыыз.

2. Тенгликни бу таурухда не бузду?

3. Тенгликни бузгъан игимиди?

4. Тенгликни бузгъанны юсюнден бу таурухда не айтылады? (Табыб окъугъуз.)

5. Батырлыкъны болушлугъу не болду? (Китабда табыб окъугъуз.)

6. Тогъуз-он бёрю нек къоркъдула?

7. «Уруну арты къуру» деб нек айтылады?

VII. Таурухну бетледе окъутуу.

VIII. Дерсни тамамлау. Бу таурух бизни неге юретиди? (Тенгликни, шохлукъну бузмай, ариу джашаргъа.)

IX. Юйге дерс: «Текенчик» деген таурухну окъуб, хапарын айта билирге.

* * *

ЮЙДЕ ОКЪУРГЪА

Дерсни темасы: Джылны чакълары. («Билчи къайсы заманды?»)

Дерсни мураты: Табигъатны сюерге юретни, джазны шартларын бегитиу.

Дерсде окъуу керекле: Сурат «Джаз кел-

Дерсни барыуу

1. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Сабийлеге текстни окъутуу, хапарын айтдырыу.

2. Соруула:

а) Шохайчыкъяла къалай ашырдыла джай ай-ланы?

б) Таначыкъ бла къочхарчыкъны этген оноула-рына къалай къарайсыз?

3. Текечикни кылыгына уа не айтырга бол-лукъду?

4. Таурухдан къаллай оюм этерге боллукъбуз?

5. Тенгликни, шохлукъну биз къалай сакълайбыз?

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Авторну (Биджиланы Асхатны), аны назмулары-ны юсюнден устазны ушагы (кыкса).

2. Устаз назмуну кесни окъуйду.

3. Сёзлюк иш: «къар кзуруду», «джер ачыл-ды», «суу чачылды», «кырдык джайылды», «чалман».

4. Юч-тёрт сабийге окъутуу.

IV. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн нени юсюнден окъудукъ? 2. Назмуда айтылган сёзледен джылны кыйсы заманы болганын билирге боллукъмуду?

V. Этилген ишге багъа беруу.

VI. Юйге иш: «Билчи, кыйсы заманды?» деген наз-муну азбар этерге. Джазны шартларын билирге.

* * *

ЮЙДЕ ОКЪУРГЪА

Дерсни темасы: Джылны чакълары. («Кый-сы игиди?»)

Дерсни мураты: Сабийлени табигъатха сый-мекликлерин терен этиу. Тил байлыкъларын ёсдюрюу.

Дерсде окъуу керекле: Джылны чакъла-рыны юсюнден иллюстрацияла, грампластинка: «Джыл-ны чакълары», П. Чайковский.

Дерсни барыуу.

I. Сабийлени дерсге хазырлау.

II. Юйге берилген ишни тинтиу.

1. Назмуну сабийлеге азбар айтдыруу.

2. Соруула:

а) Назмуну ким джазганды?

б) Джазны къаллай шартларын билесиз?

- в) Андан сора уа?
- г) Эндиги заман джылны къайсы чагъыды?
- д) Бу кёзюуде къаллай ишле этиледиле элде?
- е) Ол ишледе сиз къаллай болушлукъ этерге

боллукъсуз?

3. Джууабланы тамамлау.

III. Джангы дерсни ангылатыу.

1. Устазны джылны чакъларыны юсюнден ушагъы. Иллюстрацияла бла иш.

2. Грампластинкагъа тынгылау, тинтиу.

3. Сёзлюк иш: джилек.

IV. Хапарны устаз кесгин окъуйду.

V. Бегитиу.

1. Хапарны сабийлеге окъутуу. Магъанасын айтдырыу.

2. Соруула:

а) Анзор кыш не эте эди?

б) Джай Анзор не эте эди?

в) Джазны Анзор не ючюн сюе эди?

г) Къачда уа Анзор не эте эди?

3. Аууздан бу хапаргъа сурат салыу.

4. Сиз а джылны къайсы чагъын сюесиз?

VI. Дерсни тамамлау: 1. Биз бюгюн бу дерсде не бла шагърей болдукъ? 2. Джылны ненча чагъы болады?

3. Сиз къайсын сюесиз? 4. Этилген ишге багъа берну.

VII. Юйге иш: «Къайсы игиди?» деген хапарны иги окъуб хапарын айта билирге.

* * *

ЮЙДЕ ОКЪУРГЪА

Дерсни темасы: Таурухла. («Алийни джомагъы».)

Дерсни мураты: Сабийлени тил байлыкъларын ёсдюрюу, къарачай джомакъла бла шагърей этиу.

Дерсде окъуу керекле: Къарачай джомакъла.

ИБ № 1952

*Чегемлиева Галина Ачахматовна
Бытдаева Мариям Исмаиловна*

УРОКИ РОДНОЙ РЕЧИ

II КЛАСС

Пособие для учителей

на карачаевском языке

Издание первое

Редактор *А. Д. Баучиев*

Технический редактор *М. Г. Климовская*

Корректор *К. А. Салпагирова*

Сдано в набор 4.09.86. Подписано в печать 27.11.86. Формат 84x108¹/₃₂. Бумага типографская № 3. Гарнитура литературная. Печать высокая. Усл. п. л. 6,3. Усл. кр. отт. 6,7. Уч.-изд. л. 6,0. Тираж 800 экз. Заказ № 4987. Цена 5 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства
357100. Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

Карачаево-Черкесская укрупненная типография.
357100 Черкесск, Первомайская, 47.

5 кап.

5 6 8 9